

Nouto esitutkintaan sekä liitännäiset pakko- keinot

Katsaus edellytyksiin ja menettelytapoihin voimassa olevassa oikeudessa
Kalle Ahvenjärvi

11/2021

TIIVISTELMÄ

Kalle Ahvenjärvi: Nouto esitutkintaan ja liitännäiset pakkokeinot

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Hanke: Laadittu Lounais-Suomen poliisilaitoksen tilauksesta

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Pekka Björk ja Antti Jääskeläinen

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Nouto esitutkintaan sekä liitännäiset pakkokeinot on lainopillinen työ, jossa käsitellään voimassa olevan oikeuden (lainsäädäntöä seurattu 1.11.2021 saakka) mukaisesti noutoprosessia sen edellytyksistä lähtien aina noutomääräyksen antamiseen ja tarvittavien pakkokeinopöytäkirjojen laatimiseen asti. Työhön on laadittu kattava tietopaketti noudosta ja siihen liittyvistä pakkokeinoista esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön, viranomaislähteiden, oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden pohjalta.

Työn tarkoituksena on toimia tietopohjana työhön liitetulle *ohjeelle noudosta esitutkintaan Lounais-Suomen poliisilaitoksella* (Liite 1). Työn keskeiset löydökset noutoprosessiin liittyen on koottu työn liitteenä olevaan ohjeeseen. Kokonaisuutena tarkastellen tämän työn ja siihen liitetyn ohjeen tavoitteena on ollut laatia yksinkertainen ja selkeä ohje noudon toteuttamiseen luoden kuitenkin samalla työ, josta ohjeessa esiin nostettuihin löydöksiin liittyvä pohdinta ja lähdemateriaali on paikannettavissa. Käsillä olevan työn tarkoituksena on siis ollut osaltaan toimia myös tieteellisen eheyden säilyttävänä linkkinä siihen liitetyn ohjeen sekä aiheeseen liittyvien oikeuslähteiden välillä. Itse ohje on tarkoitettu käytettäväksi Lounais-Suomen poliisilaitoksen päivittäisessä esitutkintatoiminnassa noutotilanteissa, mutta ohje on sovellettavissa esitutkintatoimintaan myös valtakunnallisella tasolla. Työn tulokset sekä työhön liitettyssä ohjeessa esiin tuodut seikat eivät sovellu suoraan poliisitutkinnan tilanteisiin. Poliisitutkintaan liittyviltä osin tätä työtä sekä ohjetta lukevan tulee itse tulkita, ovatko ohjeessa esitetyt seikat suoraan sovellettavissa poliisitutkintaan.

Työn johdannossa luvussa 1 johdatellaan työn aiheeseen sekä esitetään muun muassa tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmä sekä työn näkökulma ja rajaukset. Työn luvut 2–4 mukailevat kronologisesti noudon eri vaiheita. Työn 2. luvussa esitellään edellytykset noudolle, minkä jälkeen siirytään käsittelemään noutoon liitännäisiä pakkokeinoja ja niiden edellytyksiä luvussa 3. Luku 4 käsittelee noudossa ja liitännäisissä pakkokeinoissa noudatettavia menettelytapoja. Alaluku 4.6 on luvuista ainoa, joka ei mukaile noudon vaiheita kronologisesti. Alaluvussa käsitellyt oikeusperiaatteet tulee huomioida noutoprosessissa sekä siihen liittyvien pakkokeinojen prosessissa kussakin erikseen ja läpi koko prosessin. Työn luvuissa 5–7 on tuotu esille työhön liittyvät keskeisimmät tulokset, johtopäätökset sekä työhön liittyvä pohdinta. Työn liitteenä olevaan ohjeeseen on eriteltynä koottu työn tulokset eli työssä tehdyt havainnot voimassa olevasta oikeudesta.

Sivumäärä: 39

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 12/2021

Avainsanat: Nouto esitutkintaan, nouto, yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi, paikanetsintä, ohje noudosta esitutkintaan, menettely noudossa esitutkintaan

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimuskysymykset	1
1.3 Tutkimusmenetelmä	1
1.4 Aiemmat tutkimukset	2
1.5 Näkökulma ja rajaukset	2
1.6 Työn rakenne	2
2 Nouto esitutkintaan	3
2.1 Kutsuminen esitutkintaan	3
2.1.1 Kutsumistavasta	3
2.1.2 Kutsun kieli	4
2.1.3 Kutsun muoto	5
2.2 Noudon edellytykset: kutsu jätetty noudattamatta	6
2.2.1 Hyväksyttävä syy	7
2.3 Noudon edellytykset: rikoksesta epäillyn nouto kutsutta	10
2.3.1 Saattaa seurata vankeutta	11
2.3.2 Todennäköistä, että jättää kutsun noudattamatta	11
2.3.3 Syytä epäillä, että ryhtyy pakenemalla tai sotkemalla vaikeuttamaan esitutkintaa	12
2.3.3.1 Pakenemisvaara	14
2.3.3.2 Jälkienpeittämis- eli sotkemisvaara	16
3 Liitännäiset pakkokeinot kuulusteluun noudettaessa	17
3.1 Liitännäisistä pakkokeinoista yleisesti	17
3.2 Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi	18
3.3 Paikanetsintä	20
4 Menettelytapa noudossa ja liitännäisissä pakkokeinoissa	21
4.1 Noudosta ja liitännäisistä pakkokeinoista päättäminen	21
4.1.1 Noudosta päättäminen	21
4.1.2 Noudosta päättämiseen liittyvät ongelmakohdat	21
4.1.3 Noutoon liittyvistä etsinnöistä päättäminen	24

4.2 Menettely noudossa esitutkintaan	25
4.3 Menettely yleisessä kotietsinnässä henkilön löytämiseksi sekä paikanetsinnässä	25
4.3.1 Läsnäolo kotietsinnässä	26
4.3.2 Menettely kotietsinnässä	27
4.4 Kotietsintäpäätös	28
4.5 Kotietsintäpöytäkirja	29
4.6 Suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate	29
4.6.1 Suhteellisuusperiaate	30
4.6.2 Vähimmän haitan periaate	31
4.6.3 Hienotunteisuusperiaate	32
5 Tulokset	33
6 Johtopäätökset	34
7 Pohdintaa	34
LÄHTEET	36
LYHENTEET	39
LIITE 1	40

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Esitutkintaviranomaisen on välttämätöntä suorittaa esitutkintatoimenpiteitä osana esitutkintaa. Esitutkintatoimenpiteiden suorittamiseksi vaaditaan usein esitutkintaan osallisten läsnäoloa. Esitutkintalain 6 luvun 1 §:ssä on säädetty osallisen velvollisuudesta olla läsnä esitutkinnassa, jos on syytä olettaa häneltä saatavan selvitystä rikoksesta tai hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi. Aina esitutkintaan osallinen ei kuitenkaan ole halukas vapaaehtoisesti esitutkintaan saapumaan. Edellytysten täytyessä esitutkinnassa voidaan turvautua ETL 6 luvun 2 §:n mukaiseen noutoon sekä siinä määriteltyihin pakkokeinoihin.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tämän työn tarkoituksena on laatia kattava voimassa olevan oikeuden mukainen katsaus noudon sekä siihen liittyvien etsintöjen edellytyksiin ja menettelytapoihin. Työn pääasialliset tutkimuskysymykset ovat:

1. Milloin ja millaisessa menettelyssä henkilö voidaan noutaa esitutkintaan?
2. Milloin ja millaisin menettelyllisin edellytyksin noudossa voidaan turvautua yleiseen kotietsintään henkilön löytämiseksi tai paikanetsintään?

Nämä tutkimuskysymykset on edelleen jaettu pienempiin osakysymyksiin, joiden avulla tutkimuskysymyksien ympärille rakentuvaa kokonaisuutta pyritään hahmottamaan säännös säännökseltä.

Työn erityisenä tuloksellisena tavoitteena on löytää tutkimuskysymyksiin vastaukset siten, että vastausten pohjalta kyetään laatimaan selkeä ja kattava ohje noudosta esitutkinnassa. Työn pääasiallisiin tutkimuskysymyksiin liittyvät syvällisempää pohdintaa vaatineet tulokset on tuotu esille työn lopussa tuloksiin keskittyvässä luvussa 5. Lisäksi kyseisessä luvussa on tuotu esille tuloksia, jotka tulisi noutoon sekä liitännäisiin pakkokeinoihin liittyvässä menettelyssä erityisesti ottaa huomioon. Muutoin työn tulokset eli siis havainnot voimassa olevasta oikeudesta on kokonaisuudessaan koottu työn loppuun liitettyyn ohjeeseen (liite 1).

1.3 Tutkimusmenetelmä

Työ on toteutettu lainopin keinoin. Työ keskittyy täyttämään pääosin lainopin tulkinnallista tehtävää, sillä noutoon ja liitännäisiin pakkokeinoihin liittyvä oikeus on jo melko kattavasti systematisoitua. Työn metodina on siis pääosin käytännöllinen lainoppi, jossa tavoitteena on tulkita, ei niinkään systematisoida voimassa olevaa oikeutta. Työ sisältää kuitenkin jossain määrin myös teoreettista lainoppia eli oikeuden systematisointia, sillä tulkintaa ja systematisointia ei voi niiden keskinäisen vuorovaikutussuhteen vuoksi käsitellä toisistaan täysin irrallisina. Työ sisältää niin normikannanottoja eli

kannanottoja siitä, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassa olevaan oikeuteen kuin tulkintakannanottoja eli kannanottoja siitä, mikä kunkin oikeusnormin sisältö on. Niiltä osin kuin tässä työssä esitetään tulkintakannanottoja, joiden tueksi ei ole vielä olemassa oikeuskäytäntöä tai -kirjallisuutta, on työssä nojaututtu filosofisista totuusteorioista koherenssiteoriaan. Koherenssiteoria oikeustieteessä tarkoittaa yksinkertaistettuna sitä, että väitettä pidetään oikeudellisesti totena, mikäli se on yhteensopiva oikeusjärjestelmän kokonaisuuden ja lainopin tulkinta- ja systematisointitradition kanssa. Edellä mainitun kaltaisten tulkintakannanottojen osalta on siis pyritty siihen, että ne olisivat johdonmukaisessa ja yhtenäisessä linjassa muiden voimassa olevaan oikeuteen omaksuttujen tulkintojen kanssa.¹ Työtä laadittaessa lakeja on seurattu 1.11.2021 saakka.

1.4 Aiemmat tutkimukset

Esitutkintaan liittyviä säädöksiä sekä pakkokeinoja on käsitelty kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa melko mittavassa määrin Suomen ratifioitua Euroopan ihmisoikeussopimuksen vuonna 1990. Useiden Suomessakin käytettävien esitutkintatoimenpiteiden ja pakkokeinojen osalta on olemassa myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä. Vaikkakin kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on kirjoitettu kattavia esitutkintaan ja pakkokeinoihin liittyviä perusteoksia, ei vielä ole kuitenkaan laadittu sellaista erityisesti noutoon liittyvää voimassa olevaa oikeutta selvittävää katsausta, johon olisi koottu vain olennaiset noutoprosessiin liittyvät säännökset, ja käsitelty niiden sisältöä pyrkien luomaan käytännön poliisityössä helposti hyödynnettävä ohje.

1.5 Näkökulma ja rajaukset

Työssä keskitytään käsittelemään noutoa sekä siihen liittyviä pakkokeinoja nimenomaisesti poliisin näkökulmasta, joskin työssä tehdyt havainnot pätevät soveltuvilta osin myös muiden esitutkintaviranomaisten toimintaan. Työstä on rajattu tutkimusekonomisten syiden vuoksi pois noudon käsittely poliisitutkinnan tilanteissa. Mainittakoon tässä, että poliisilain 6 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan poliisitutkinta toimitetaan noudattaen tutkinnan laadun edellyttämällä tavalla soveltuvin osin esitutkintalain säännöksiä.

1.6 Työn rakenne

Työn rakenne mukailee lukujen 2–4 osalta kronologisesti noutoprosessia. Luvussa 2 käsitellään noutoa ja siihen liittyviä lainsäädännöllisiä edellytyksiä. Luvussa 3 esitellään noutoon liitännäiset pakkokeinot eli yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi ja paikanetsintä sekä niiden edellytykset. Luvussa 4 käsitellään noudon ja liitännäisten pakkokeinojen menettelysäännöksiä. Luvuissa 5–7 käsitellään työn tuloksia, johtopäätöksiä sekä esitetään aiheeseen liittyvää pohdintaa.

¹ Hirvonen (2011), s. 21–22 ja 25.

2 NOUTO ESITUTKINTAAN

2.1 Kutsuminen esitutkintaan

Esitutkintalain 6 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan henkilö on kutsusta velvollinen saapumaan kutsun esittäneen esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan, jos on syytä olettaa, että henkilöltä saadaan selvitystä rikoksesta, tai jos hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi.

Läsnäolovelvollisuus koskee kaikenikäisiä sekä missä tahansa asemassa olevia esitutkintaan osallisia. Henkilön läsnäolon tarpeellisuudella rikoksen selvittämiseksi viitataan siihen, että esitutkintatoimenpiteellä, johon henkilö on velvollinen saapumaan, tulisi olla kytkös esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaisiin esitutkinnassa selvitettäviin asioihin. Toimenpide voisi siis liittyä esimerkiksi rikoksen tekoolosuhteiden tai menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseen.²

2.1.1 Kutsumistavasta

Laissa ei ole säädetty erikseen kutsumistavasta. Lain esitöiden mukaan kutsu voidaan näin ollen esittää esimerkiksi henkilökohtaisesti, puhelimitse tai kirjeellä. Lain esitöissä esitelty listaus kutsumistavasta ei liene tyhjentävä, sillä kyseisiin kutsumistapoihin on esitöissä viitattu esimerkkeinä kutsumistavoista. Näin ollen mahdollista voisi olla esimerkiksi myös kutsun esittäminen sähköpostilla. Kutsumistavasta riippumatta kutsumisen yhteydessä olisi kuitenkin mahdollisuuksien mukaan varmistettava, että kutsu menee perille.³

Kutsun perille menemisen varmistamisessa huomiota tulisi kiinnittää eri kutsumistapojen ominaispiirteisiin. Henkilökohtaisesti tai puhelun välityksellä esitetyn kutsun osalta riittäisi luonnollisesti se, että kutsuja varmistuu riittävässä määrin kutsuttavan henkilöllisyydestä. Kirjeellä toimitetun kutsun osalta kutsun voitaisiin nähdäkseni olettaa menevän perille, mikäli kutsu toimitetaan kutsuttavan itse ilmoittamaan tai väestötietojärjestelmään merkittyyn osoitteeseen. Nähdäkseni kutsun voisi olettaa menevän perille myös, mikäli kutsu toimitettaisiin riittävän luotettavasta lähteestä, kuten henkilön läheiseltä, saatuun osoitteeseen. Lain esitöiden mukaan osoitteen paikkansapitävyys olisi kuitenkin aiheen ilmetessä tarkistettava.⁴ Tämä tarkoittanee tilanteita, joissa kutsun esittäjän tietoon on tullut seikkoja, jotka viittaavat siihen, ettei kutsuttava asu tai oleskele osoitteessa, joka kutsun esittäjällä on tiedossa. Mikäli luotettavaa tietoa kutsuttavan yhteystiedoista ei ole saatavissa, voisi poliisimies

² HE 222/2010 vp, s. 210–211.

³ Ibid., s. 211.

⁴ Ibid., s. 211

laatia etsintäkuulutuksen, johon liittyviksi toimenpiteiksi olisi määritelty olinpaikkailmoitus sekä kutsun todisteellinen tiedoksiänto tai kutsuttavan kuuleminen paikalla.

Lain esitöissä kirjeen osalta on kiinnitetty huomiota myös siihen, että ETL 4 luvun 6 §:n hienotunteisuusperiaatteeseen ja eräisiin muihin esitutkintaperiaatteisiin liittyvien syiden vuoksi kirjallisen kutsun toimittaminen suljettuna kirjeenä saattaisi olla perusteltua. Näin kutsun sisältö ei tule sivullisten tietoon.⁵ Tekstiviestitse tai sähköpostitse toimitetun kutsun osalta tulisi niin ikään varmistua, että kutsu menee perille. Riittävänä varmistuksena tästä voisi luultavasti toimia se, että kutsuttava kuittaa saaneensa kutsun, tai että kutsuttavan kanssa on jo entuudestaan käyty viestinvaihtoa, minkä perusteella voidaan todeta, että puhelinnumero tai sähköpostiosoite on kutsuttavan käytössä, ja kutsuttava myös jossain määrin aktiivisesti puhelintaan tai sähköpostiaan seuraa.

2.1.2 Kutsun kieli

Kutsua lähetettäessä olisi myös mahdollisuuksien mukaan varmistettava, että kutsuttava henkilö kutsun ymmärtää. Käytännössä kutsun perille menemisen varmistaminen sekä kutsun ymmärrettävyyden varmistaminen liittyvät siihen, että tarvittaessa kutsuttava voidaan noutaa esitutkintaan, mikäli hän ei ole kutsua noudattanut.⁶ Olennaista kutsun ymmärtämisen osalta on tietenkin se, millä kielellä kutsu on laadittu. Kutsussa käytettävän kielen osalta noudatetaan ETL 4 luvun 14§:ssä säädettyä. Säännöksen 1 momentin mukaan kutsuja lähetettäessä suomen- ja ruotsinkielisten osalta noudatetaan, mitä kielilain 19 §:n 3 momentissa on säädetty ja saamenkielisten osalta, mitä saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa on säädetty.

Kielilain 19 §:n 3 momentin mukaan kaksikielisen viranomaisen on asian käsittelykielestä riippumatta käytettävä kutsun vastaanottajan kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka sekä suomea että ruotsia. Lain esitöiden mukaan säännöstä tulisi tulkita siten, että mikäli kutsun vastaanottajan kieli ei ole tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, tulee kutsu kaksikielisessä viranomaisessa toimittaa niin suomen- kuin ruotsinkielisenä.⁷ Kaksikielisellä viranomaisella sen sijaan tarkoitetaan kielilain 6 §:n 1 momentin 2)-kohdan mukaan muun muassa valtion viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta. Näin ollen siis vaikkapa Lounais-Suomen poliisilaitos on kaksikielinen viranomaisen⁸, ja kutsu esitutkintaan tulisi Lounais-Suomen poliisilaitoksella toimittaa niin suomeksi kuin ruotsiksi, mikäli vastaanottajan kieli ei olisi tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä. Vastaanottajan kieltä voidaan yrittää selvittää muun muassa tarkastelemalla, millä kielellä vastaanottaja on aiemmin poliisin kanssa asioinut, tai mikä kieli vastaanottajan

⁵ HE 222/2010 vp, s. 211

⁶ Ibid., s. 211.

⁷ HE 92/2002 vp, s. 85–86.

⁸ <https://poliisi.fi/organisaatio-ja-johto-lounais-suomen-poliisilaitos>

omaksi kieleksi on väestökierissä merkitty.⁹ Tätä merkittävästi mittavampiin selvitystoimiin ei tulisi kuitenkaan ryhtyä, vaan sen sijaan toimittaa kutsu vastaanottajalle suomen- sekä ruotsinkielisenä, sillä vastaanottajan kielen selvittämisestä ei saisi aiheutua viranomaiselle kohtuutonta lisätyötä¹⁰. Mikäli kutsun vastaanottaja kutsuun jollain tavoin vastaisi, olisi viranomainen tämän jälkeen oikeutettu käyttämään vastaanottajan kanssa asioidessaan pelkästään sitä kieltä, jota vastaanottaja on vastauksessaan käyttänyt.¹¹

Saamen kielilain 15 § 1 momentin mukaan Saamen kielilain 2 §:ssä mainitun viranomaisen tulee kutsussa käyttää asian käsittelykielestä riippumatta vastaanottajan omaa kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka käyttää sekä suomen että saamen kieltä.

ETL 4 luvun 14 §:n 2 momentin mukaan muulle kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselle on ilmoitus, kutsu tai kirje lähetettävä mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hänen voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän. Yleisimmin 2 momentin mukaisessa tilanteessa kyseeseen tulisi luultavasti englanti.

2.1.3 Kutsun muoto

ETL 6 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan kutsussa on ilmoitettava kutsuttavan asema esitutkinnassa. Edelleen ETL 4 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan, kun henkilöön kohdistetaan esitutkintatoimenpiteitä, hänelle on mahdollisimman nopeasti ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Ilmoittamisvelvollisuus koskee myös asemassa tapahtuneita muutoksia. Näin ollen selvää on, että kutsuttavan aseman tulisi selvitä tälle toimitetusta kutsusta. ETL 4 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan henkilöä voidaan kohdella esitutkinnassa kuultavana, jos hänen asemansa on epäselvä. Tällöin siis kutsuunkin voitaisiin luonnollisesti kutsuttavan asemaksi merkitä *kuultava*. Apulaisoikeusasiamies *Lindstedt* on kuitenkin todennut ratkaisussaan 3119/4/05, että henkilöä tulisi kuulla rikoksesta epäiltynä häneen liittyvien rikosepäilyjen ollessa heikkojakin.¹² Kutsussa ilmoitetun aseman tulee kuitenkin vastata henkilön todellista sen hetkistä asemaa esitutkinnassa, sillä eri asemassa olevien esitutkintaan osallisten oikeudet ja velvollisuudet poikkeavat toisistaan. Todellisuudessa epäiltynä pidettävälle kutsuttavalle ei siis voitaisi ilmoittaa tätä pidettävän kuultavan asemassa sen toivossa, että tältä saataisiin mahdollisesti lisätietoa tai jopa tunnustus tämän omasta rikoksesta. Kyseisenkaltaisoin keinoin toteutet-

⁹ HE 92/2002 vp, s. 86.

¹⁰ Ibid., s. 86.

¹¹ Ibid., s. 86.

¹² EOA:n ratkaisu 3119/4/05, luku 3.4 kannanotto, kappale 4.

tuna kuultavalle mahdollisesti pidettävä kuulustelu olisi ensinnäkin hyödyntämiskiellon piiriin kuuluvana jätettävä pois esitutkintapöytäkirjasta¹³, ja toisaalta rikkoisi ETL 7 luvun 5 §:n 1 momentin kieltä, jonka mukaan tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia.

ETL 6 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan kutsussa on niin ikään ilmoitettava tutkittavana oleva rikos. Käytännössä se, missä määrin kyseinen rikos yksilöidään, riippuu tapauskohtaisista olosuhteista sekä kutsuttavan henkilön asemasta esitutkinnassa. Mikäli tapaus on henkilölle entuudestaan tuttu, ei tarvetta tarkkojen rikosta koskevien tietojen antamiseen välttämättä ole. Pelkkä rikosnimikkeen sekä tekoajan ilmoittaminen saattaa siis joissakin tapauksissa riittää, kun taas joissakin tapauksissa saattaa olla aiheellista kuvata myös epäiltyä rikosta. Rikoksen yksilöinnissä tulee kuitenkin ottaa huomioon, ettei yksilöintiä varten annettujen tietojen tulisi antaa kutsuttavalle ennakkokäsitystä esimerkiksi siitä, mitä hänen halutaan kertovan. Toisaalta kutsuttavalle ei tulisi myöskään antaa sellaisia tietoja, joiden antaminen voisi vaarantaa rikoksen selvittämisen. Lisäksi kutsussa annettavien tietojen osalta tulee noudattaa, mitä säädetään ETL 4 luvun 15 §:ssä asianosaisjulkisuudesta esitutkinnassa.¹⁴

2.2 Noudon edellytykset: kutsu jätetty noudattamatta

ETL 6 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaan kutsuttu voidaan noutaa esitutkintaan, jos hän jättää kutsun *ilman hyväksyttävää syytä* noudattamatta.

Teoriassa siis, mikäli esitutkinnassa missä tahansa asemassa oleva henkilö, joka on esitutkintaan kutsuttu, jättää kutsun ilman hyväksyttävää syytä noudattamatta, voidaan henkilö noutaa esitutkintaan. Noudon toteuttamista pohdittaessa kutsun noudattamatta jättämisen tilanteissa merkitystä on kuitenkin myös muilla seikoilla kuin pelkästään sillä, onko kutsuttu jättänyt kutsua noudattamatta *hyväksyttävästä syytä*. Noudosta päätettäessä huomioon tulee ottaa nimittäin myös ETL 4 luvun 4 §:n mukainen suhteellisuusperiaate ja sitä myötä kutsutun asema esitutkinnassa. Esitutkintaan kutsuttua todistajaa ei tulisi noutaa kevyin perustein, vaan kyseessä tulisi olla esimerkiksi niskoitteleva avaintodistaja. Asianomistajan osalta taas nouto voisi olla tarpeellinen, mikäli asianomistajan poisolo vaarantaisi koko tutkinnan.¹⁵ Ainoastaan rikoksesta epäilty voidaan noutaa esitutkintaan ilman kutsuakin säännöksessä mainittujen ehtojen täytyessä.

¹³ HE 222/2010 vp, s. 197, sekä alun perin LaVM 9/1986 vp.

¹⁴ Ibid., s. 211.

¹⁵ Fredman ym. (2020), s. 385.

2.2.1 Hyväksyttävä syy

ETL 6 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisena hyväksyttävänä syynä voidaan pitää ensinnäkin laillista estettä, josta säädetään oikeudenkäymiskaaren (OK) 12 luvun 28 §:n 1 momentissa.¹⁶ Säännöksen ensimmäisen virkkeen mukaan laillinen este on sillä, joka sairauden tai yleisen liikenteen keskeytymisen vuoksi on estynyt noudattamasta kehotusta saapua tuomioistuimeen tai antaa kirjallinen vastaus taikka lausuma taikka suorittamasta hänelle oikeudenkäynnissä kuuluvaa muuta tehtävää. Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että esitutkinnassa hyväksyttävän syyn kutsun noudattamatta jättämiselle voi perustaa myös muu kuin laillinen este¹⁷. Näkemys mukailee jossain määrin OK 12 luvun 28 §:n 1 momentin toista virkettä, jonka mukaan, jos ilmoitetaan tai muutoin tiedetään muu este, tuomioistuimen asiana on tutkia, voidaanko este hyväksyä lailliseksi.

Vaikkakin kyseisessä säännöksessä viitataan oikeudenkäyntiprosessiin sekä tuomioistuimeen, koskee säännös soveltuvilta osin myös esitutkintaprosessia. Säännöksen perusteella hyväksyttävänä syynä kutsun noudattamatta jättämiselle esitutkinnassa voidaan siis pitää laillista estettä sekä tapauskohtaisesti muutakin kuin laillista estettä. Esitutkintaan kutsutun tulee ilmoittaa kutsun noudattamatta jättämisen syystä esitutkintaviranomaiselle mahdollisimman pian syyn ilmaannuttua, jotta esitutkintaviranomainen voi arvioida syyn hyväksyttävyyttä¹⁸. Mikäli kutsun noudattamatta jättämisen vuoksi pohditaan kutsutun noudattamista esitutkintaan, tulisi hyväksyttävän syyn olemassaoloa arvioida nähdäkseni sen henkilön, joka mahdollisesta noudostakin päättäisi, sillä virkavastuu noudon osalta kohdentuu joka tapauksessa noudosta päättävään henkilöön, ja syyn hyväksyttävyyden arviointi on joka tapauksessa osa noudon edellytysten arviointia.

Yllä esitetyn mukaisena hyväksyttävän syyn ja laillisen esteen sisältö jää melko epäselväksi. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että syyn on oltava sellainen, että kutsuttavalta ei voida kohtuudella edellyttää saapumista esitutkintaan. Tällaisia syitä voivat olla esimerkiksi lähiomaisen sairastuminen tai työhön liittyvä läsnäolopakko.¹⁹ Kohtuullisuusarviointi on kokonaisvaltaista tilanteen arviointia, joten tarkkoja kriteereitä hyväksyttävän syyn olemassaololle on vaikeaa määritellä. Seuraavassa pyritään kuitenkin antamaan suuntaviivoja hyväksyttävän syyn olemassaolon arviointiin. *Antti Jokela* on käsitellyt laillista estettä vuonna 2018 julkaistussa teoksessaan *Rikosprosessioikeus*²⁰. Alla sisennettynä ja kursivoituna *Jokelan* referoimia esimerkkejä korkeimman oikeuden ratkaisuista lailliseen esteeseen liittyen. Kunkin *Jokelan* esimerkin alle on lisätty kirjoittajan omaa pohdintaa siitä, miten esimerkki olisi sovellettavissa esitutkinnassa.

¹⁶ Fredman ym. (2020), s. 384.

¹⁷ Ibid., s. 384.

¹⁸ Ibid., s. 384–385.

¹⁹ Ibid., s. 384–385.

²⁰ Jokela (2018), s. 503–504.

KKO 2002:103. Isän mukanaolo synnytyksessä hyväksyttiin lailliseksi esteeksi poissaoloon oikeudesta.

Esimerkin tilanteessa kuulustelun tai muun esitutkintatoimenpiteen ajankohtaa tulisi luonnollisesti pyrkiä sopimaan uudelleen. Jossain määrin samaistettavissa esimerkin tilanteeseen olisi vaikkapa lapsen sairastuminen. Tällöin syyn hyväksyttävyyteen vaikuttaisi toki se, olisiko kutsutulla mahdollisuus järjestää lapsen tarvitsema hoito siten, että hän itse pääsisi esitutkintaan saapumaan. Mikäli kutsuttu henkilö on rikoksesta epäilty ja kyseessä on rikos, josta saattaa seurata vankeutta, harkittavaksi tulee se, onko kutsun lähettämisen jälkeen ilmennyt seikkoja, joiden perusteella on syytä epäillä, että esitutkintaan kutsuttu epäilty ryhtyisi uutta ajankohtaa sovittaessa pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

KKO 2003:28. A oli ilmoittanut puhelimitse hovioikeuteen, ettei hän jalkaleikkauksen vuoksi pystynyt saapumaan hovioikeuden pääkäsittelyyn. Kun kysymyksessä oli yksityisellä lääkäriasemalla ostopalveluna tehty pienehkö toimenpide, jonka siirtäminen muuhun ajankohtaan olisi A:n terveyttä vaarantamatta ollut vaikeuksitta toteutettavissa, A:lla ei katsottu olleen laillista estettä poissaoloonsa. Ks. myös KKO 2001:73.

Esimerkistä ilmenee, että jopa terveydellisten syiden osalta on mahdollista suorittaa arviointia siitä, voitaisiinko kutsutulta kohtuudella vaatia esimerkiksi terveydenhuollollisen toimenpiteet siirtämistä toiseen ajankohtaan, ja esitutkintaan sovittuna aikana saapumista. Ratkaisussa KKO on kiinnittänyt huomiota muun muassa siihen, että toimenpide olisi ollut *vaikeuksitta* siirrettävissä A:n *terveyttä vaarantamatta*. Ratkaisun perusteluissa on sairauksien osalta todettu, että sairaus on laillinen este vain silloin, kun se on laadultaan tai vaikutuksiltaan sellainen, ettei henkilö voi terveydentilaansa vaarantamatta saapua oikeuden istuntoon tai olla läsnä siellä, ja että jos henkilö on sairautensa vuoksi välittömän sairaalahoidon tarpeessa, hänellä yleensä on laillinen este. Muut sairauden hoitotoimenpiteet, jotka estäisivät asianomaisen saapumisen oikeuteen, muodostavat laillisen esteen, jos niiden suorittamista ei henkilön terveyttä vaarantamatta voida siirtää.²¹ Tarkasteltaessa ratkaisua esitutkinnan kannalta, tulisi nähdäkseni kohtuullisuusnäkökohtien vuoksi syyn hyväksyttävyyttä arvioitaessa huomiota kiinnittää muidenkin kuin sairautteen liittyvien syiden osalta siihen, millaista haittaa esteen aiheuttavan menon siirtäminen aiheuttaisi kutsutulle. Syyksi tällaiselle ratkaisun perustelujen laajentavalle tulkinnalle esitutkinnan osalta esitän sen, että esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen on yleensä verrattain helppoa ja vaivatonta suhteessa hovioikeuden pääkäsittelyn siirtämiseen, sillä esitutkintatoimenpiteet harvoin vaativat yhtä laajoja valmistelevia toimenpiteitä, eivätkä sido samassa määrin henkilöresursseja. Mikäli esitutkintatoimenpiteen siirtämisestä aiheutuva haitta ja lisätyö ei ole esimerkin pääkäsittelyn siirtämisen aiheuttamaan haittaan ja lisätyöhön verrattavissa, ei myöskään kynnys esteen hyväksymiselle lailliseksi esteeksi voi olla yhtä korkea kuin esimerkin tilanteessa. Pohdittaessa kutsun noudattamatta jättämisen syyn hyväksyttävyyttä ja mahdollista noutoa

²¹ KKO:2003:28, perustelujen 3. kappale.

esitutkinnassa, voisikin siis suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta olla aiheellisempaa tarkastella, *kykenisikö kutsuttu henkilö siirtämään esteen aiheuttavaa menoaan vaikeuksitta siten, ettei hänelle aiheudu siirrosta kohtuutonta haittaa suhteessa esitutkintatoimenpiteen siirtämisestä aiheutuvaan haittaan.*

KKO 2004:101. Vankeusrangaistusta suorittamassa ollut A jäi pois hovioikeuden pääkäsittelystä, johon hänet oli rikosasian asianomistajana kutsuttu saapumaan henkilökohtaisesti sakon uhalla. A:lla ei katsottu olleen laillista estettä poissaololleen, koska hänellä olisi ollut tilaisuus ilmoittaa pääkäsittelystä vankeinhoitoviranomaisille tai hovioikeudelle, jolloin olisi voitu ryhtyä toimenpiteisiin hänen toimittamiseksiin pääkäsittelyyn. (Ään., täysist.)

Esitutkintaviranomaisen työn kannalta vankeusrangaistukseen liittyvä esimerkki on jossain määrin merkityksetön, sillä esitutkintatoimenpiteet pyrittäisiin mitä luultavimmin koordinoimaan yhdessä asianomaisen rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Esimerkistä voidaan kuitenkin johtaa hyväksyttävän syyn ja laillisen esteen arviointiin liittyvänä seikkana se, että syyn hyväksyttävyyteen vaikuttaa myös esitutkinnassa osaltaan se, onko kutsutulla ollut mahdollisuutta järjestellä asioitaan siten, että hän olisi kyennyt kutsua noudattamaan.

KKO 2016:84. Törkeästä kavalluksesta ja väärennyksestä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu A valitti hovioikeuteen ja vaati muun muassa, että syyte hylätään. A pyysi pääkäsittelyn toimittamista ja ilmoitti haluavansa tulla kuulluksi asiassa. HO päätti toimittaa pääkäsittelyn, johon A kutsuttiin henkilökohtaisesti. Pääkäsittely peruutettiin hovioikeudessa kaksi kertaa A:n ilmoitettua hovioikeudelle terveydentilastaan johtuvasta laillisesta esteestä. Kolmannella kerralla HO päätti, ettei A:n ilmoittamaa, samasta syystä johtuvaa estettä ollut ainakaan enää pidettävä laillisenä esteenä ja että pääkäsittely voitiin toimittaa ilman A:n henkilökohtaista läsnäoloa. HO:n mukaan A:n oli katsottava luopuneen oikeudestaan tulla henkilökohtaisesti kuulluksi HO:n pääkäsittelyssä. HO toimitti pääkäsittelyn, jossa A:ta edusti hänelle määrätty puolustaja. HO otti asianosaisten suostumuksin huomioon A:n käräjäoikeuden tuomioon kirjatun kertomuksen.

KKO:n ratkaisusta ilmenevillä perusteilla katsottiin, että A:lla oli ollut laillinen este ja että hän ei ollut luopunut oikeudestaan tulla henkilökohtaisesti kuulluksi asiassa. Asia palautettiin hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

Esimerkistä on pääteltävissä, että ainoastaan se, että ilmoitetun sairauteen liittyvän laillisen esteen syy on kullakin kerralla sama, ei välttämättä muuta esteen luonnetta laillisesta esteestä muuhun.

Yhteenvetona voidaan todeta, että esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä aiheutuvan haitan ollessa yleensä lähtökohtaisesti pienempää kuin tuomioistuimen pääkäsittelyn siirtämisestä aiheutuvan haitan, tulisi nähdäkseni myös kutsun noudattamatta jättämiseen liittyvä syy hyväksyä laissa tarkoitetuksi *hyväksytyksi syyksi* matalammalla kynnyksellä, kuin millä esteen arvioidaan

kvalifioituvan lailliseksi esteeksi tuomioistuinprosessissa. Sairauteen liittyvän laillisen esteen kynnyksen tulisi olla korkeintaan sama kuin edellä esitetyissä korkeimman oikeuden ratkaisuisissa, mutta esitutkinnassa voitaisiin nähdäkseni perus- ja ihmisoikeusmyönteisellä tulkintatavalla katsoa hyväksyttäväksi syyksi myös sellaisia sairauteen liittyviä tapauksia, jotka eivät ole korkeimmassa oikeudessa riittäneet perustamaan laillista estettä. Oli kyseessä sitten laillinen este tai muu hyväksyttävä syy, tulisi syyn hyväksyttävyyden arvioinnissa ottaa kohtuullisuusvaatimusten ja suhteellisuusperiaatteen mukaisesti huomioon kokonaisvaltaisesti se, kuinka paljon muiden tärkeiden menojen siirtäminen tai väliin jättäminen aiheuttaisi kutsutulle haittaa suhteessa siihen, missä määrin esitutkintatoimenpiteen siirtämisestä aiheutuisi lisätyötä tai tutkinnallista haittaa. Kokonaisharkinnassa oleellista on myös se, olisiko kutsutulla ollut mahdollisuus vaikuttaa menoihinsa siten, että saapuminen esitutkintaan kutsuttuna aikana olisi ollut mahdollista. Hyväksyttävän syyn arviointikynnystä ei tulisi kuitenkaan keinotekoisesti korottaa. Hyvä ja ETL 4 luvun 4 §:n mukaista suhteellisuusperiaatetta mukaileva käytäntö pohdittaessa noutoa kutsun noudattamatta jättämisen perusteella olisi ensin arvioida itsenäisesti sitä, onko syy ollut hyväksyttävä suhteessa esitutkintatoimenpiteen kiireellisyyteen ja tärkeyteen sekä siirrosta aiheutuvaan haittaan nähden, ja sen jälkeen vielä arvioida noudon osalta, olisiko noudon toteuttaminen suhteellista henkilön esitutkinnallinen asema ja tilanteen erityispiirteet huomioon ottaen.

2.3 Noudon edellytykset: rikoksesta epäillyn nouto kutsutta

ETL 6 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan rikoksesta epäilty voidaan noutaa esitutkintaan ilman kutsuakin, mikäli rikoksesta *saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.*

Säännöksen sanamuoto on siinä määrin hiomaton, että se jättää tulkinnanvaraa sen osalta, vaaditaanko myös esitutkinnan vaikeuttamisvaaran osalta sitä, että tutkittavasta rikoksesta saattaisi seurata vankeutta. Toisaalta lain esitöissä mainitaan, että momentti vastaa kumotun esitutkintalain (449/1987) 18 §:n 1 momenttia, siten muutettuna, että vaikeuttamisvaaran osalta todennäköisyyskynnys on laskenut todennäköisestä 'syytä epäillä' -kynnykseen. Kumotun lain kyseisen momentin vastaava kohta kuului: "Epäilty voidaan kutsuttakin noutaa esitutkintaan, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, ettei hän noudata kutsua tai että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa". Kumotun säädöksen sanamuodossa on siis selkeästi ilmaistu, että vankeusrangaistuksen mahdollisuutta seuraamuksena vaaditaan niin todennäköisen kutsun noudattamatta jättämisen kuin esitutkinnan vaikeuttamisvaaran osalta. Ottaen huomioon edellä esitetyn sekä sen, että noutokynnys olisi kohtuuttoman matala, mikäli vaikeuttamisvaaran 'syytä epäillä' -kynnyksen ohella ei

vaadittaisi vankeusrangaistuksen seuraamusmahdollisuuden edellytyksen täyttymistä, on ilmi-selvää, että noutamiseen kutsutta vaaditaan aina myös sitä, että rikoksesta saattaa seurata van-keutta.

Tämän alaluvun väliotsikkojen alla käsitellään kutakin säännökseen sisällytettyä edellytystä yksi kerrallaan. Alalukua lukiessa on hyvä pitää mielessä, että noudon toteuttamiseksi kutsutta, tulee aina täytyä samanaikaisesti edellytys siitä, että rikoksesta *saattaa seurata vankeutta* sekä *olla todennäköistä, että epäilty ei noudata kutsua tai olla syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryh-tyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa*.

2.3.1 Saattaa seurata vankeutta

Oikeuskirjallisuudessa tai lain esitöissä ei ole tarkemmin otettu kantaa siihen, milloin rikoksesta *saattaa* seurata vankeutta. Ottaen huomioon, että esitutkintavaiheessa rikosta ja siihen liittyviä tosiseikkoja vasta tutkitaan, olisi noudosta päättävän henkilön usean lievän rikosnimikkeen osalta mahdotonta arvioida, tultaisiko rikoksesta tuomitsemaan mahdollisesti jopa vankeutta vai pel-kästään sakkoja. Tämän kvalifiointiperusteen osalta tarkoituksenmukaista olisikin ensin kiinnittää huomiota siihen, sisältyykö kyseisen rikoksen rangaistusasteikkoon rikoslaissa vankeusrangais-tus. Apulaisoikeusasiamies on esimerkiksi ratkaisussaan 2387/4/01 kiinnittänyt huomiota van-keusrangaistuksen mahdollisuuden osalta ainoastaan siihen, että rikoksesta on ankarimpana rangaistuksena ollut säädetty kuusi kuukautta vankeutta. Tämän jälkeen huomiota tulisi kuitenkin ETL 4 luvun 4 §:n suhteellisuusperiaatteen mukaisesti kiinnittää myös siihen, olisiko kutsutta nouto suhteessa rikoksen vakavuusasteeseen, sekä ETL 4 luvun 5 §:n vähimmän haitan peri-aatteeseen, johon apulaisoikeusasiamieskin on kiinnittänyt huomiota ratkaisussaan 2387/4/01. Arvioinnissa voitaisiin suhteellisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteen näkökulmasta kiinnittää huomiota myös mahdolliseen olemassa olevaan rangaistuksen mittaamiseen liittyvään oikeuskäytäntöön.

2.3.2 Todennäköistä, että jättää kutsun noudattamatta

Rikoksesta epäilty voidaan noutaa esitutkintaan kutsutta ensinnäkin silloin, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on *todennäköistä*, että rikoksesta epäilty jättäisi kutsun esitutkintaan nou-dattamatta. Sen määrittelemisen, milloin on todennäköistä, että rikoksesta epäilty jättäisi kutsun esitutkintaan noudattamatta, voi olla haastavaa. Käytännössä tältä todennäköisyysporrastuksen asteelta vaaditaan, että on todennäköisempää, että rikoksesta epäilty jättäisi kutsun noudatta-matta, kuin että tämä noudattaisi kutsua. Vaikkei arvionvaraisia todennäköisyyksiä voidakaan

tosielämässä muuttaa absoluuttisiksi luvuiksi, vaadittaisiin matemaattisesti ilmaistuna yli 50 prosentin todennäköisyyttä sille, että rikoksesta epäilty jättäisi kutsun noudattamatta.²²

Apulaisoikeusasiamies on esimerkiksi ratkaisussaan 2515/4/99 katsonut todennäköisyyskynnyksen kutsun noudattamatta jättämiselle ylittyneen, kun rikoksesta epäilty on kuulunut eläinoikeusaktivisteihin, teko on liittynyt eläinoikeusaktivismiin, eläinoikeusaktivistien turkistarhoihin kohdistuneet teot ovat olleet hyvin suunniteltuja ja toteutettuja, ja eläinoikeusaktivisteille tunnusomaista on ollut se, että tekojen aikana ja jälkeen aktivistit ovat pyrkineet kaikin keinoin välttämään kiinni jäämistä. Eräänä kutsun noudattamatta jättämiseen viittaavana seikkana voitaisiin nähdäkseni pitää myös sitä, että rikoksesta epäilty on lähimenneisyydessä jättänyt vastaavan tyyppisen kutsun tai kutsuja noudattamatta. Tieto mahdollisista aiemmista kutsujen noudattamatta jättämisistä voitaisiin esitutkintaviranomaisessa saada esimerkiksi tarkastelemalla henkilön etsintäkuulutus-historiaa.

Sen arviointi, onko todennäköistä, että rikoksesta epäilty jättäisi kutsun noudattamatta, on aina tapauskohtaista. Mikäli nouto toteutetaan kutsutta tällä erityisedellytyksellä, tulee nouto kyetä riittävässä määrin perustelemaan tosiseikkoja esiin tuoden. Esimerkiksi ainoastaan sen toteamista, että rikoksesta epäillyn aikaisemman käytöksen perusteella on ollut todennäköistä, että tämä jättäisi kutsun noudattamatta, ei ole pidetty apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa 1065/4/10 riittävänä. Tämän toteamuksen lisäksi perusteluissa tulisi kiinnittää huomiota siihen, mitkä nimelliset seikat rikoksesta epäillyn aikaisemmassa käytöksessä viittaavat siihen, että tämä jättäisi kutsun noudattamatta.

2.3.3 Syytä epäillä, että ryhtyy pakenemalla tai sotkemalla vaikeuttamaan esitutkintaa

Rikoksesta epäilty voidaan noutaa esitutkintaan kutsutta silloinkin, kun rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on *syytä epäillä*, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. *Halijoen* tulkinnan mukaan pakkokeinolain ”syytä epäillä” -ilmaisu on sisällöltään vastaava kuin EIS 5 artiklan 1 c-kohdan ”syytä epäillä” -ilmaisu. Artikla määrittelee Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaiset vähimmäisedellytykset vapaudenriistolle. *Halijoki* katsoo artikkelissaan, että pakkokeinolain ”syytä epäillä” -kynnyksen ylittämiseksi vaaditaan vähintään samanlainen näytön taso kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa vaadittaisiin ”syytä epäillä” -kynnyksen ylittymiseen.²³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pidättämisen edellytyksiä koskevassa tapauksessa *Wloch* (19.10.2020) todennut, että ”syytä epäillä” -kynnyksen ylittymiseen riittää se, että olemassa on tosiseikkoja ja tietoja, jotka riittävät

²² Fredman ym. (2020), s. 709.

²³ Halijoki (2001), s. 218.

vakuuttamaan objektiivisen tarkkailijan siitä, että asianomainen henkilö on voinut tehdä rikoksen.²⁴ Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan ”syytä epäillä” -kynnys vastaa esitutinnan aloittamiskynnystä.²⁵ Esitutinnan aloittamiskynnystä koskevien lain esitöiden mukaan rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen.²⁶

Halijoen artikkelissa sekä esiteltyssä EIT:n tapauksessa ”syytä epäillä” -ilmaisun sisältöä käsitellään mahdollisen rikokseen syyllistymisen näkökulmasta. Korkeimman oikeuden tapauksessa ”syytä epäillä” -kynnystä taas käsitellään sen näkökulmasta, onko rikosta tapahtunut. Analogisesti edellä esitetystä voitaisiin kuitenkin päätellä, että esitutinnan vaikeuttamisvaaraan liittyvään noudon erityiseen edellytykseen EIT:n toteama pätesi siten, että käsillä tulisi olla sellaisia tosiseikkoja ja tietoja, jotka riittävät vakuuttamaan objektiivisen tarkkailijan siitä, että rikoksesta epäilty ryhtyisi kutsun saatuaan pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Esitutinnan aloittamiskynnystä koskevissa esitöissä lausuttua voitaisiin taas noutoon liittyvän vaikeuttamisvaaran näyttökynnyksen osalta tulkita siten, että kynnys ylittyy, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tulokseen, että rikoksesta epäillyn olisi syytä epäillä kutsun saatuaan pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

Noutoon liittyvän vaikeuttamisvaaran edellytykset ovat laissa vastaavat kuin pakkokeinolain (PKL) 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2-kohdan a–b -alakohdissa määritellyt pidättämisen erityiset edellytykset säännönmukaisissa tapauksissa.²⁷ Johtoa vaikeuttamisvaaran arviointiin noudossa voi siis hakea pidättämisen vaikeuttamisvaaran edellytyksiä koskevasta oikeuskirjallisuudesta. Huomionarvoista kuitenkin on, että pidättäminen on huomattavasti ihmisen perusoikeuksia rajoitavampi toimenpide kuin nouto esitutkintaan, joten vaikkakin vaikeuttamisvaaraan liittyvä todennäköisyyskynnys on noudon ja pidättämisen osalta sama, on nouto vähemmän haitan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta toteutettavissa matalammalla kynnyksellä kuin pidättäminen. Oikeuskirjallisuudessa on pidättämiseen liittyen todettu, että vaikeuttamisvaaraedellytyksen täyttymiseksi tulee olemassa olla objektiivisia perusteita, jotka tapaukseen liittyvien seikkojen perusteella yleisen elämänkokemuksen mukaan antavat aiheutta epäillä, että epäilty ryhtyisi

²⁴ *Wloch-tapaus* (19.10.2000), tuomiolauselman 2)-kohta, 2. kappale.

²⁵ KKO:2018:77, perustelujen 29. kohta.

²⁶ HE 14/1985 vp, s. 16. Kyseessä ovat kumotun esitutkintalain 449/1987 esityöt. Ajantasaisen esitutkintalain 805/2011 esitöissä HE 222/2010 vp sivulla 177 on kuitenkin maininta, että nykyisin säännös esitutinnan aloittamiskynnystä vastaa kumotun esitutkintalain sisältöä.

²⁷ C-alkohta on jätetty mainitsematta, sillä ETL 6 luvun 2 §:ssä ei viitata lainkaan jatkamisvaaraan, vaan ainoastaan pakenemis- ja sotkemisvaaraan.

vaikeuttamaan esitutkintaa pakenemalla taikka välttelemällä taikka sotkemalla esitutkintaa tai jatkamalla rikollista toimintaa, jollei häntä pidätettäisi²⁸. Noutoon liittyvän vaikeuttamisvaaran osalta loppu tietenkin kuuluisi ”jollei häntä noudettaisi kutsutta”.

2.3.3.1 Pakenemisvaara

Pidättämiseen liittyvässä PKL 2 luvun 5 §:ssä *pakenemis-* ja *sotkemisvaaran* arviointi on sidottu epäillyn henkilökohtaisiin olosuhteisiin ja muihin seikkoihin. Oikeudellisen koherenssin ylläpitämiseksi nimenomaisesti näihin seikkoihin tulisi nähdäkseni kiinnittää huomiota myös kutsutta noutamiseen liittyvien vaikeuttamisvaarojen osalta, vaikkakin noutoa koskeva säännös on sisällytetty esitutkintalakiin. Onhan nimittäin esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain uudistuskin toteutettu samanaikaisesti juuri sääntelykokonaisuuden selkeyttämiseksi ja *johdonmukaistamiseksi*.²⁹

Pakenemisvaaraa arvioitaessa on *Fredmanin, Kanervan, Tolvasen ja Viitasen* mukaan merkitystä muun muassa sillä, onko epäillyllä vakinaista asuntoa ja työpaikkaa, millaiset ovat hänen perhesuhteensa sekä muut sosiaaliset sidonnaisuutensa, ja millaista on hänen aiempi elämänsä ja käyttäytymisensä.³⁰ *Launiala* on katsonut, että vakinainen asunto, työpaikka sekä perhesuhteet ja muut sosiaaliset sidonnaisuudet ovat pakenemisvaaraa vähentäviä tekijöitä. Sen sijaan näiden tekijöiden puuttuminen tai näiden sekä varallisuuden sijaitseminen ulkomailla voidaan katsoa pakenemisvaaraa lisääväksi tekijäksi.³¹

Epäillyn omaan käyttäytymiseen liittyviä pakenemisvaaraa lisääviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi se, että tekijä on tavattu pakenemasta, on yrittänyt paeta, on jotenkin ilmaissut aikeensa paeta tai on valmistellut pakoa.³² Erinäisiä pakenemiseen viittaavia seikkoja voivat olla myös seuraavat: epäilty on ilmoittamatta pois työpaikaltaan, epäilty ei ole tavoitettavissa asunnostaan, epäilty piileskelee tuttavansa luona asuinpaikkakunnallaan, epäilty naamioituu tunnistamattomaksi tai käyttää valeasua taikka epäilty ilmoittaa tavattaessa väärät henkilötiedot.³³

Pakenemisvaaran voidaan katsoa myös olevan sitä suurempi, mitä törkeämmästä rikoksesta on kyse.³⁴ Tämä näkemys kumpuaa mitä luultavimmin siitä ajatuksesta, että rikokseen liittyvä oikeudenloukkaus on sitä vakavampi, mitä vakavammasta rikoksesta on kyse. Mitä vakavampaan oi-

²⁸ Fredman ym. (2020), s. 777.

²⁹ HE 222/2010 vp, s. 12.

³⁰ Fredman ym. (2020), s. 778.

³¹ Launiala (2021), s. 149.

³² Fredman ym. (2020), s. 778 sekä Launiala (2021), s. 149.

³³ Fredman ym. (2020), s. 778.

³⁴ Fredman ym. (2020), s. 778 sekä Launiala (2021), s. 149.

keudenloukkaukseen epäilty mahdollisesti on syyllistynyt huolimatta loukkauksen rangaistavuudesta sekä eräänlaisesta rangaistavuuden sisältämästä teosta pidättäytymisen velvollisuudesta, sitä todennäköisemmin epäilty ei tule noudattamaan myöskään hänelle asetettua velvollisuutta saapua esitutkintaan, vaan pyrkii esitutkintaa pakenemalla välttelemään.

EIT:n ratkaisukäytännössä pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä arvioitaessa on pakenemisvaaran katsottu olevan olemassa muun muassa seuraavissa tilanteissa³⁵:

Tapauksessa I.A. vs. Ranska (23.9.1998) pakenemisvaara oli olemassa, kun epäillyllä oli yhteyksiä ulkomaille. Lisäksi pakenemisvaaraa lisäsivät tapauksessa EIT:n mukaan epäillyn käyttäytyminen sekä odotettavissa olevan rangaistuksen ankaruus.

Tapauksessa Toth (12.12.1991) pakenemisvaaran katsottiin olevan olemassa, kun epäilty oli hankaloittanut syytteen nostamista vaihtamalla asuinpaikkaansa, eikä epäillyllä ollut asuntoa tai työpaikkaa. Lisäksi syytteiden vakavuus vaikutti pakenemisvaaran arviointiin.

Tapauksessa Debboub (9.11.1999) pakenemisvaaraa osoitti vakinaisen asunnon ja varojen puute sekä se, että epäillyn tilanne oli vakiintumaton, ja hän oli pitänyt hallussaan vääriä henkilöllisyystodistuksia.

Tapauksessa van der Tang (13.7.1995) pakenemisvaara oli olemassa, sillä epäillyllä ei ollut yhteyksiä taikka omaisuutta maassa, ja hänen perheensä ja juurensa olivat ulkomailta. Arviossa otettiin huomioon näiden ohella myös teosta seuraavan pitkän vankeusrangaistuksen uhka.

Tapauksessa Punzelt (25.4.2000) pakenemisvaaran katsottiin olevan olemassa, sillä epäilty oli pakoillut rikosoikeudenkäyntiä ulkomailta, ja hänellä oli lukuisia ulkomaille sijoitettavia liikeyhteyksiä. Lisäksi epäilystä teosta oli voitu tuomita ankara rangaistus.

Tapauksessa Barfuss (31.7.2000) pakenemisvaara oli olemassa, sillä kyseessä oli törkeä rikos, josta voitiin tuomita ankara vankeusrangaistus, ja henkilö olisi voinut paeta Saksaan, josta kansalaisuuden saadessaan häntä ei olisi kyetty enää luovuttamaan kohdemaahan. Arviointiin vaikutti myös se, että hänet oli aiemmin tuomittu, ja että hänellä oli lukuisia yhteyksiä ulkomaille sekä hänellä oli suuri määrä velkoja Tsekin tasavallassa.

Tapauksessa Cesky (6.6.2000) pakenemisvaaran katsottiin olleen olemassa, sillä epäilty oli poistunut maasta sen jälkeen, kun oli saanut tietää tutkinnan alkaneen ja poliisin etsivän häntä, eikä ollut enää palannut maahan tai ilmoittanut toimivaltaisille viranomaisille oleskelustaan ulkomailta. Epäillyn toimet ulkomailta eivät myöskään viitanneet siihen, että hän olisi pyrkinyt etsimään töitä, vaan pikemmin siihen, että hän pyrki välttämään rikosoikeudenkäyntiä. Epäilty oli lisäksi uskonut tuttavalleen tietyn summan rahaa, ostanut auton käyttäen toisen henkilön henkilöllisyystietoja,

³⁵ Tapauksen koonti teoksesta Halijoki (2001), s. 221–222.

sekä hankkinut väärän passin, ja pyrkinyt saamaan tietoja rikosoikeudenkäynnistä. Oli myös todennäköistä, että epäilyistä teosta tuomittaisiin epäilylle pitkä vankeusrangaistus.

Edellä esitetystä on todettavissa, että myös EIT:n ratkaisukäytännössä pakenemisvaaraa ilmentävinä seikkoina on nähty sosiaalisten sidonnaisuuksien puute tai sijaitseminen ulkomailla, varattomuus tai varojen sijaitseminen ulkomailla, pakenemiseen tai sen valmistelemiseen viittaavat merkit, työttömyys, asunnottomuus, olinpaikan äkillinen muuttuminen ilman erityisiä syitä sekä se, että teosta todennäköisesti seuraisi ankara rangaistus.

2.3.3.2 Jälkienpeittämis- eli sotkemisvaara

Kuten pakenemisvaarakin, on sotkemisvaaran arviointi sidottu pidättämistä koskevassa PKL 2 luvun 5§:ssä epäillyn henkilökohtaisiin olosuhteisiin sekä muihin seikkoihin. Pidättämisen edellytyksiä käsittelevässä oikeuskirjallisuudessa todistelun sotkemisenä on pidetty esimerkiksi rikosjälkien, tekovälineen, rikokseen liittyvien asiakirjojen tai muiden esinetodisteiden sotkemista, turmelemista, hävittämistä tai piilottamista. Lisäksi todistelua voidaan sotkea vaikuttamalla asianomistajan, todistajan tai kanssarikollisen kertomuksiin esitutkinnassa. Toisten esitutkintaan osallisten kertomuksiin vaikuttaminen voi tapahtua esimerkiksi uhkailemalla, taivuttelemalla, manipuloimalla tai sopimalla yhdessä kuulustelussa kerrottavasta valheellisesta tapahtumainkulusta. Olennaista on, että epäillyn toiminnan tarkoituksena on haitata rikosasian tosiasioiden selvittämistä.³⁶

Myös sotkemisvaaran osalta on nähty vaaran olevan sitä merkittävämpi, mitä vakavammasta rikoksesta on kyse. Erityisen suuri vaaran voidaan katsoa olevan kansainvälisessä huumausainerikollisuudessa sekä muussa väkivaltaiseksi profiloituneessa ammattimaisessa rikollisuudessa.³⁷ *Launiala* on katsonut sotkemisvaaran olevan korkeimmillaan tutkinnan alussa, kun todistelua ei ole vielä ehditty laajassa määrin kerätä.³⁸ Myös *Fredman, Kanerva, Tolvanen ja Viitanen* ovat pidättämiseen liittyen maininneet, että sotkemisvaara on olennaisempi pidättämisen edellytyksiä pohdittaessa kuin vangitsemisen edellytyksiä pohdittaessa³⁹, mikä viittaa siihen, että myös heidän näkemyksen mukaan sotkemisvaara on tutkinnan alkuvaiheessa vähäisen kerätyn todisteluaineiston vuoksi suurempi ja siten olennaisempi kuin tutkinnan edetessä. Sotkemisvaaran olemassaoloa ja mahdollista noutoa pohdittaessa tulisikin luonnollisesti kiinnittää huomiota siihen, missä määrin todistelua on ehditty jo kerätä, ja onko epäilyllä tosiasiallisia mahdollisuuksia edes enää vaikeuttaa tutkintaa sotkemalla todistusaineistoa.

³⁶ Fredman ym. (2020), s. 778 ja Launiala (2021), s. 150.

³⁷ Fredman ym. (2020), s. 778 ja Launiala (2021), s. 150.

³⁸ Launiala (2021), s. 150.

³⁹ Fredman ym. (2020), s. 778.

EIT on *tapauksessa Clooth (12.12.1991)* käsitellyt sotkemisvaaran olemassaolon perusteita melko lailla vastaavasti. Tapauksessa EIT katsoi, että rikostutkinnan alussa edellytykset vapaudenriistolle olivat olleet olemassa sotkemisvaaran perusteella, sillä tutkittava rikos oli monimutkainen, ja näin ollen vaikeasti selvitettävissä, ja epäily oli lisäksi toiminnallaan vaikeuttanut rikostutkintaa huomattavasti sekä viivästyttänyt tutkintaa. Tutkinnan edetessä, ja sotkemisvaaran alaiseen todisteluun liittyvien tutkintatoimenpiteiden tullessa suoritetuiksi, edellytykset vapaudenriistolle sotkemisvaaran perusteella kuitenkin poistuivat.

Halijoki on Clooth-tapauksen käsittelyn yhteydessä katsonut, että esimerkiksi kovin pitkää vapaudenriistoa sotkemisvaaran perusteella ei voida katsoa hyväksyttäväksi, sillä viranomaisten voidaan perustellusti edellyttää suorittavan sotkemisvaaran alaisen todistelun keräämiseen liittyvät toimenpiteet mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esitutkintaa.⁴⁰ Viranomaisen ei toisinsanoen voi lykätä sotkemisvaaran alaisen todistelun keräämistä vain, jotta voisi turvautua pakkokeinojen käyttöön sotkemisvaaran perusteella. Myöskään noudon toteuttamisen kutsutta ei tulisi siis tapahtua sotkemisvaaran perusteella, mikäli mahdollisuudet sotkemisvaaran alaisen todistelun keräämiseen olisivat jo aiemmin olleet, mutta todistelun keräämistä on mahdollisen nouduon turvautumisen varjolla viivytetty. Osin sotkemisvaaran alaisen todistelun pikaista keräämistä edellytetään jo lain tasollakin, sillä ETL 3 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan esitutkinta tulee toimittaa ilman aiheetonta viivytystä. Tällöin siis myös sotkemisvaaran alaisen todistelun keräämisen ilman aiheetonta viivytystä voidaan katsoa olevan osa esitutkintaa suorittavan virkamiehen virkavelvollisuutta. Tätä virkavelvollisuutta rajaa kuitenkin saman säännöksen 3 momentti, jonka mukaan esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen.

3 LIITÄNNÄISET PAKKOKEINOT KUULUSTELUUN NOUDETTAESSA

3.1 Liitännäisistä pakkokeinoista yleisesti

Esitutkintalaissa ei enää nykyisellään säädetä kiinniotto-oikeudesta noudon yhteydessä, sillä kiinniotto-oikeuden katsotaan sisältyvän itsestään selvästi noutoon.⁴¹ Noudon yhteydessä ETL 6 luvun 2 §:n 3 momentissa on todettu, että etsinnästä *kuulusteluun* noutoa varten säädetään pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentissa ja 4 §:ssä. Noudon yhteydessä etsintään voidaan turvautua siis ainoastaan kuulusteluun noutaessa. PKL 8 luvun 3 §:ssä säädetään yleisestä kotietsinnästä henkilön löytämiseksi ja 4 §:ssä paikanetsinnästä. Niin kotietsintä henkilön löytämiseksi kuin paikanetsintäkin kuuluvat PKL 8 luvun 1 §:n 1 momentissa määriteltäisiin paikkaan kohdis-

⁴⁰ Halijoki (2001), s. 223.

⁴¹ HE 222/2010 vp, s. 212.

tuviin etsintöihin. Paikkaan kohdistuvat etsinnät on edelleen eritelty säännöksessä yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään ja paikanetsintään, joista erityistä kotietsintää ei tässä käsitellä muutoin kuin tarpeellisilta osin menettelyosiossa.

3.2 Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi

Yleisellä kotietsinnällä tarkoitetaan PKL 8 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan rikoslain 24 luvun 11 §:n mukaisissa kotirauhan suojaamissa paikoissa toimitettavaa etsintää. Näitä paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Viimeksi mainitun tyyppisiä rakennuksia ovat esimerkiksi aitta, autotalli, sauna, maatalousrakennus ja varastorakennus.⁴² Näiden lisäksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut joissain tapauksissa myös esimerkiksi henkilön liikkeenharjoittamiseen liittyvien tilojen sekä yksityishenkilön omistaman yhtiön rekisteröidyn toimipaikan kuuluvan yksilön kodin ja yksityiselämän suojan piiriin.⁴³ Kotimaisessa lainsäädännössä rikoslain mukaisten kotirauhan suojaamien paikkojen ulkopuolelle jäävien, mutta EIT:n ratkaisukäytännön mukaan kodin suojan piiriin kuuluvia paikkoja on suojattu paikanetsintään liittyvällä sääntelyllä.⁴⁴ Olennaista etsinnän kvalifioitumisessa yleiseksi kotietsinnäksi paikan luonteen perusteella, on se, että paikassa asutaan parhaillaan tai se on ainakin asumiseen tarkoitettu. Kotietsinnän piiriin kuuluisi siis esimerkiksi talviaikanakin kesämökki, jota ei ole talviasumiseen tarkoitettu ja toisaalta myös esimerkiksi varastohuone, jota ei ole tarkoitettu asumiskäyttöön, mutta jota joku kuitenkin parhaillaan asumistarkoituksessa käyttää.⁴⁵

Yleinen kotietsintä on jaettu edelleen PKL 8 luvun 2 §:n mukaiseen niin sanottuun esineelliseen kotietsintään sekä PKL 8 luvun 3 §:n mukaiseen yleiseen kotietsintään henkilön löytämiseksi. Huomionarvoista on se, että noudon osalta kyseessä on nimenomaan yleinen kotietsintä *henkilön löytämiseksi*, joka poikkeaa edellytyksiltään esineellisestä kotietsinnästä. Tämän erittelyn vaikutuksia etsinnässä noudatettavaan menettelyyn käsitellään myöhemmin luvussa 4.

PKL 8 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan yleinen kotietsintä saadaan toimittaa esitutkintaan noudettavan löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa paikassa. Erillistä todennäköisyyskynnystä sille, löytyykö etsittävä henkilö paikasta ei siis ole, vaan etsinnän edellytykset on momentissa noudon osalta sidottu ensinnäkin siihen, että henkilö on päätetty noutaa, ja toisaalta siihen, että

⁴² HE 222/2010 vp, s. 291.

⁴³ Ks. esim. Niemietz v. Saksa (16.12.1992) ja Buck v. Saksa (28.4.2005) sekä HE 222/2010 vp, s. 101.

⁴⁴ HE 222/2010 vp, s. 102.

⁴⁵ Ibid., s. 291.

etsinnän toimituspaikka on henkilön hallinnassa.⁴⁶ Rakennuksen voidaan katsoa olevan henkilön hallinnassa ainakin, kun hän ei ole luovuttanut sen yksinomaista hallintaa tai yksinomaista käyttöoikeutta vuokra- tai muunkaan sopimuksen perusteella kellekään. Yhteisomistajien taikka yhteisen vuokra- ja käyttöoikeuden haltijoiden katsotaan kotietsintäsäännöksessä tarkoitetussa mielessä kunkin olevan koko rakennuksen haltija, elleivät he ole sopineet rakennuksen eri osien jakamisesta kunkin yksinomaiseen hallintaan. Esimerkiksi se, että rakennuksen tai paikan avain on luovutettu henkilölle siinä tarkoituksessa, että henkilö voisi käydä noutamassa paikasta postit omistajan ollessa poissa, ei tee henkilöstä paikan haltijaa.⁴⁷

Saman säännöksen 2 momentin mukaan yleinen kotietsintä saadaan toimittaa muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä. Lain esitöissä on sanamuodon ”voidaan erittäin pätevin perustein olettaa” osalta viitattu eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun 636/4/07.⁴⁸ Apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan todennut, että ”voidaan erittäin pätevin perustein olettaa” kuvastaa varsin korkeaa kynnystä. Kynnys etsintään on toisen hallinnassa olevan paikan osalta asetettu korkeaksi, sillä oikeudenrajoitus kohdistuu noudettavan sijaan ulkopuoliseen henkilöön.⁴⁹ Apulaisoikeusasiamiehen mukaan se, että etsintäkuulutetun auto on ollut pysäköitynä rakennuksen eteen, ei ole antanut vielä erittäin päteviä perusteita olettaa etsintäkuulutetun rakennuksesta löytyvän. Arvioon on mitä luultavimmin osaltaan vaikuttanut se, että kyseessä on ollut rakennus, jossa on sijainnut useita eri henkilöiden hallinnassa olevia asuntoja ja liiketiloja, jolloin pelkkä havainto etsittävän henkilön ajoneuvosta rakennuksen pihalla ei ilman muita seikkoja riitä tuottamaan erittäin päteviä perusteita olettaa henkilön olevan jossakin tietyssä asunnossa tai liiketilassa.⁵⁰

Kumotussa pakkokeinolaissa sanamuoto oli aikanaan ”voidaan erittäin pätevin perustein olettaa” sijaan ”erittäin painavin perustein voidaan olettaa”. Tällöin AOA on ratkaisussa 2743/4/00 todennut, ettei pelkästään se, että A on omistanut puhelinliittymän, jota etsitty pakolainen B on käyttänyt, ja että A ja B ovat olleet maanmiehiä, ole antanut erittäin painavia perusteita olettaa B:n löytyvän A:n asunnosta. AOA on katsonut erittäin painavien perusteiden olemassaoloon vaadittavan, että etsintämääräyksen antajalla on tiedossa konkreettisia tai muita hyvin luotettavia tie-

⁴⁶ Rikoksen vakavuus tulee tuki tarkasteltavaksi etsinnän suhteellisuusvaatimuksen myötä. Ks. esim. Fredman ym. (2020), s. 101.

⁴⁷ HE 52/2002 vp, s. 58.

⁴⁸ Ibid., s. 294.

⁴⁹ AOA 636/4/07, luku 3.1: alkuperäisen kotietsinnän perusteet, 5. kappale.

⁵⁰ Liiketiloihin kohdistuva etsintä kvalifioituisi kotimaisessa oikeuskäytännössä nykyään lähinnä paikanetsinnäksi. Ks. HE 222/2010 vp, s. 102 ja 292.

toja siitä, että henkilö todella on etsintäpaikassa. Tällaisina tietoina AOA on maininnut muun muassa silminnäkijähavainnot etsityn henkilön oleskelusta kyseisessä asunnossa tai henkilön ajoneuvon liikkeistä asunnon pihalla.⁵¹

Kun tätä AOA:n vuonna 2003 antamaa ratkaisua 2743/4/00 verrataan edellä esitettyyn vuonna 2008 annettuun ratkaisuun 636/4/07, näyttäisi siltä, että henkilön ajoneuvon sijainti tietyn asunnon edessä saattaa sinänsä antaa erittäin painavia perusteita olettaa henkilön olevan asunnossa, mutta ainoastaan, mikäli ajoneuvon sijainnista on pääteltävissä, että henkilö on juuri tietyssä asunnossa. Toisin sanoen, mikäli ajoneuvon sijainnin perusteella jää jäljelle useampi vaihtoehto eri asuntoja, joissa etsitty henkilö voisi oleilla, ei ajoneuvon sijainti tällöin anna erittäin päteviä perusteita olettaa etsityn henkilön oleilevan juuri tietyssä asunnossa. Siihen, onko erittäin päteviä perusteita olemassa, vaikuttaa kuitenkin lopulta kaikki tiedossa olevat seikat, ja niihin liittyvä kokonaisharkinta. KKO on esineellisen kotietsinnän edellytyksiin liittyvässä ratkaisussa 2016:71 todennut, että vaikka tietyt kotietsinnän tuloksellisuuteen viittaavat seikat eivät yksittäisinä riittäisi antamaan erittäin päteviä perusteita olettaa etsinnän olevan tuloksellinen, voi näiden seikkojen muodostama kokonaisuus kuitenkin antaa erittäin pätevät perusteet olettaa etsinnän olevan tuloksellinen.⁵² Mikäli siis etsittävä henkilö olisi nähty asuinkompleksin alueella tai etsittävän henkilön ajoneuvo havaittaisiin esimerkiksi asuinkompleksin pihaan pysäköitynä, tulisi selvittää, onko olemassa muita seikkoja, jotka yhdessä silminnäkijähavainnon tai ajoneuvon sijainnin kanssa antaisivat erittäin päteviä perusteita olettaa etsittävän henkilön olevan jossakin tietyssä asunnossa.

3.3 Paikanetsintä

Paikanetsinnällä tarkoitetaan PKL 8 luvun 1 §:n 4 momentin mukaan etsintää, joka toimitetaan muussa kuin yleisen kotietsinnän tai erityisen kotietsinnän kvalifioivassa paikassa, vaikka siihen ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy siihen on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohdaksi, taikka jonka kohteena on kulkuneuvo. Paikanetsinnän piiriin kuuluvat ensinnäkin tilat, joihin on yleinen pääsy, kuten myymälät, virastot, kahvilat ja ravintolat. Paikanetsinnän piiriin kuuluvat niin ikään tilat, joihin ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, mutta jotka eivät kuitenkaan kuulu kotirauhan suojan piiriin. Tällaisia tiloja ovat muun muassa vain henkilökunnan käyttöön tarkoitetut liiketilojen huoneet, etsinnän toimittamisajankohtana suljettuna oleva virastorakennus sekä teollisuuslaitoksen aidattu piha-alue.⁵³

⁵¹ AOA 2743/4/00, luku 3.1: kotietsintämääräys, 10. kappale.

⁵² KKO:2016:71, tuomioperustelujen kohta 23.

⁵³ HE 222/2010 vp, s. 292.

Kotirauhan suojan piiriin kuuluvan rakennuksen yhteydessä tai pihapiirissä olevat varastorakennukset nauttivat kuitenkin kotirauhan suojaa, ja niihin kohdistuva etsintä tulee toimittaa yleisenä kotietsintänä henkilön löytämiseksi.⁵⁴

PKL 8 luvun 4 §:n mukaan paikanetsintä saadaan toimittaa esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetyin edellytyksin ja 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön eli esimerkiksi noudettavaksi määrätyn henkilön löytämiseksi. Sanamuodon perusteella vaikuttaa, että paikanetsinnän toteuttamiseksi ei siis periaatteessa edellytettäisi noudon osalta muuta kuin, että itse noudon edellytykset toteutuvat ja henkilö on päätetty noutaa. Lain tarkoituksen mukaista kuitenkin on tulkita säännöstä siten, että myös henkilön etsimiseen kohdistuvalta paikanetsinnältä voidaan odottaa tiettyä tavoitteellisuutta, kuten esineisiin kohdistuvalta paikanetsinnältä PKL 8 luvun 2 §:n 2 kohdassa odotetaan. Henkilön tulee siis voida olettaa löytyvän paikasta, jossa paikanetsintä suoritetaan. Jäljempänä luvussa 4 käsitellään kuitenkin suhteellisuusperiaatetta, vähimmän haitan periaatetta ja hienotunteisuusperiaatetta, jotka kukin osaltaan vaikuttavat myös paikanetsinnän toteuttamiskynnykseen.

4 MENETTELYTAPA NOUDOSSA JA LIITÄNNÄISISSÄ PAKKOKEINOISSA

4.1 Noudosta ja liitännäisistä pakkokeinoista päättäminen

4.1.1 Noudosta päättäminen

ETL 6 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan noudosta päättää tutkinnanjohtaja. Kumotun esitutkintalain (449/1987) 18 §:n 2 momentin mukaan noudosta päätti aiemmin pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lain esitöissä päätöksentekijään liittyvää muutosta on perusteltu sillä, että muutos on johdonmukainen suhteessa muihin esitutkintalain päätöksentekoon liittyviin säännöksiin. Toisaalta esitöissä on myös todettu, että tutkinnanjohtaja on parhaiten selvillä noudon tarpeeseen liittyvistä seikoista, jolloin on tarkoituksenmukaista, että tutkinnanjohtaja tekee myös noutoon liittyvän päätöksen.⁵⁵

4.1.2 Noudosta päättämiseen liittyvät ongelmakohdat

Oikeuskirjallisuudessa tai lain esitöissä ei ole otettu kantaa tilanteeseen, jossa tutkinnanjohtajana toimii rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli ETL 2 luvun 2 §:n mukaisesta asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä. Ongelmia tällöin aiheuttaa se tosiasia, että noudon

⁵⁴ HE 222/2010 vp, s. 291.

⁵⁵ Ibid., s. 211–212.

katsotaan itsessään sisältävän kiinnioton, kuten lain esitöissä on mainittu.⁵⁶ Tämä noutoon sisältyvä kiinniotto tapahtuu rikosprosessissa, ja on näin ollen verrattavissa rikosprosessuaalisena pakkokeinona tapahtuvaan pakkokeinolain mukaiseen kiinniottoon.

Pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan poliisimies⁵⁷ saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Tämä tilanne ei luonnollisestikaan noutoon suoraa sovellu. 2 momentin mukaan poliisimies saa muun muassa myös ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Epäillyn pidättämisestä päättää poliisissa PKL 2 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pidättämiseen oikeutetut virkamiehet ovat valtioneuvoston asetuksen poliisista (1080/2013) 1 §:n mukaan päällystön jäseniä, joiden joukkoon ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli ei lukeudu. 3 momentin mukaan poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen edellytykset ovat olemassa, ja pidättäminen voisi muuten vaarantua, ellei poliisimies ottaisi rikoksesta epäiltyä kiinni. Tällöin poliisimiehen on viipymättä ilmoitettava kiinniottamisesta pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on 24 tunnin kuluessa kiinniotosta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttää pidättämisen edellytysten olemassaoloa.

Edellä esitetyllä halutaan tuoda ilmi se seikka, että normaalitilanteessa rikosprosessuaalinen kiinniotto olisi ylikonstaapelin tai rikosylikonstaapelin omalla päätöksellä sallittu ainoastaan silloin, kun hän tapaisi rikoksesta epäillyn verekseltä tai pakenemasta, taikka kun pidätysmääräystä ei vielä olisi, mutta kiinniottohetkellä pidättämisen edellytykset ovat olemassa, ja pidättäminen voisi vaarantua ilman kiinniottoa. Tällaisia seikkoja tai niihin verrattavissa olevia seikkoja ei välttämättä ole käsillä noudosta päätettäessä. Voisiko siis ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli tosiasiallisesti määrätä noutoa, vaikka tämän titteli tutkinnassa sinällään olisikin *tutkinnanjohtaja*?

Nähdäkseni on löydettävissä seikkoja, joiden perusteella olisi perusteltua, että noudosta voisi päättää myös ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli tutkinnanjohtajana. Ensimmäinen huomioon otettava seikka on se, ettei noutoon sisältyvää kiinniottoa voi suoraan verrata pakkokeinolain mukaiseen kiinniottoon. Sinälläänhan nouto toki toteutetaan rikoksen selvittämistä varten, kuten myös verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn kiinniotto, ja toisaalta muut pakkokeinolain mukaiset kiinniottooperusteet on sidottu pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiin, jotka ovat osin samansisältöiset kuin rikoksesta epäillyn kutsutta noutamisen edellytykset. Merkittävänä erottavana tekijänä noudon ja pakkokeinolain mukaisen kiinnioton välillä on kuitenkin se, että pakkokeinolain mukainen kiinniotto voidaan suorittaa ainoastaan rikoksesta epäillylle,

⁵⁶ HE 222/2010 vp, s. 212.

⁵⁷ Määritelmä sisältää poliisilain 1 luvun 12 §:n mukaisesti päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat virkamiehet eli käytännössä poliisin henkilöstön siviilihenkilöstöä lukuun ottamatta.

kun taas noutoon voidaan turvautua myös muidenkin esitutkintaan osallisten kuin rikoksesta epäillyn osalta. Tämä kertoo siitä, että noutoon turvauduttaessa rikoksen selvittämisen intressillä on suurempi *prima facie* -etusija⁵⁸ suhteessa yksilön oikeuksien suojan intressiin; noudon toteuttamiskynnyksen voidaan siis katsoa olevan matalampi kuin pakkokeinolain mukaisen kiinniottamisen toteuttamiskynnyksen.

Toinen, ja vielä merkityksellisempi seikka on noutoon liittyvän kiinnioton ajallinen kesto. Kiinnioton ajallisella kestolla on merkitystä sen vuoksi, että se määrittelee olennaisesti yksilön oikeuksiin kohdistuvan rajoituksen ankaruutta. Kuten edellä esitettiin, pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan kuka tahansa poliisimies, eli päällystään, alipäällystään tai miehistään kuuluva, saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystä, kunhan pidättämisen edellytykset ovat olemassa, ja pidättäminen voisi muuten vaarantua. Kiinniotto voi ilman pidättämistä tällöin enimmillään kestää 12–24 tuntia riippuen siitä, ovatko pidättämisen edellytykset edelleen olemassa. Myös esitutkintalain 6 luvun 5 §:n 2 momentissa säädetään rikoksesta epäillyn läsnäolon kestosta vastaavasti siten, että epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia ja, jos pidättämiseen on pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Lainsäädännössä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä rikoksesta epäillyn kiinnioton jatkumisesta eli pidättämisestä on siis vaadittu vasta, kun rikoksesta epäilty on ollut kiinniotettuna tai muutoin esitutkinnassa läsnä 24 tuntia. Huomioon tulee toki ottaa, että jo siinä vaiheessa, kun epäillyn kiinniottoa tai läsnäoloa jatketaan yli 12 tunnin, tulisi päätösvastuu jatkamisesta olla rikosasian vastuullisella pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä, sillä pidättämisen edellytysten olemassaolon arviointi sekä mahdollisesta pidättämisestä päättäminen kuuluvat joka tapauksessa kyseisen virkamiehen vastuulle. Vaikuttaisi siis siltä, että teknisesti ottaen päätösvastuu kiinniottamiseen liittyvistä kysymyksistä alistetaan päällystön jäsenelle rikosasiassa vasta siinä vaiheessa, kun kiinniotto on jo jatkunut 12 tuntia, mutta että tätä ennen päätöksen kiinniotosta voisi noudon muodossa tehdä tutkinnanjohtajana toimiva ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli.

Edellä esitettyä päättelyketjua tukee poliisilaissa omaksuttu kanta päätöksentekotasoon lyhytaikaisissa kiinnioitoissa. Poliisimiehet voivat miehistötasoa myöden arvioida kiinnioton perusteiden olemassaoloa ja päättää kiinnioton toteuttamisesta, kun kyse on poliisilain 2 luvun perusteella toteutettavista kiinnioitoista. Poliisilain 2 luvun perusteella tapahtuvien kiinniottojen enimmäismääräinen kiinniottaikaa vaihtelee 12 ja 24 tunnin välillä. Ottaen huomioon asiaan osallisten

⁵⁸ Rikoksen selvittämisen intressin ja yksilön oikeuksien suojan intressin väliseen etusija-asetelmaan palataan myöhemmin tässä luvussa suhteellisuusperiaatetta käsiteltäessä.

läsnäolovaatimusten kestot esitutkinnassa⁵⁹ sekä edellä esitetty, johdonmukaista olisi, että tutkinnanjohtajana toimiva, alipäälystötasolle kuuluva ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli voisi aina päättää noudosta muiden kuin epäillyn osalta, ja että epäillyn osalta tutkinnanjohtajana toimiva ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli voisi lähtökohtaisesti päättää noudosta, mutta hänen tulisi siirtää päätösvalta noudon sisältämän kiinnioton jatkumisesta yli 12 tunnin pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Jäljempänä käsitellään suhteellisuusperiaatteen vaikutusta noutoon ja liitännäisiin pakkokeinoihin, mutta tässä vaiheessa aiheellista on huomauttaa, että ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli toimii tutkinnanjohtajana vähäisissä tai rutiiniluonteisissa rikoksissa⁶⁰, jolloin tulee erityisen tarkastelun alaiseksi, onko nouto suhteellinen rikoksen vakavuuteen ja muihin seikkoihin nähden.

4.1.3 Noutoon liittyvistä etsinnöistä päättäminen

PKL 8 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Koska ylikonstaapelit sekä rikosylikonstaapelit eivät PKL 2 luvun 9 §:n mukaan ole pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä, ei ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli voi tutkinnanjohtajan asemassakaan päättää yleisestä kotietsinnästä henkilön löytämiseksi tai paikanetsinnästä. Mikäli siis tiedetään jo ennalta, että nouto tullaan toteuttamaan yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän keinoin, voisi niissä tapauksissa, joissa tutkinnanjohtajana on ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli, olla tarkoituksenmukaista, että päätöksen noudosta tekisi tutkinnanjohtajan sijaan pidättämiseen oikeutettu virkamies, joka päättää myös etsinnästä.

3 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan poliisimies saa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään. Säännöksen perusteella herää kysymys siitä, voisiko sanamuotoa tulkita laajentavasti siten, että mikäli poliisimies tunnistaisi noudettavaksi määrätyn henkilön, ja näkisi tämän menevän esimerkiksi tiettyyn asuntoon tai muuhun tilaan, voisi poliisimies toimittaa asuntoon tai tilaan yleisen kotietsinnän henkilön löytämiseksi tai paikanetsinnän ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Vaikka tilanteet ovatkin jossain määrin rinnastettavissa, ei tällainen laajentava tulkinta kuitenkaan nähdäkseni olisi mahdollinen, sillä perustuslakivaliokunta on mietinnössään katsonut, että perusoikeuksien rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määritettyjä.⁶¹ Säännöstä ei siis voi tulkita laajentavasti siten, että rikoksen tekemisestä verekseltään seuraaminen tai jäljittäminen samastettaisiin tilanteeseen, jossa poliisimies havaitsee noudettavan henkilön kulkevan johonkin

⁵⁹ Muilla kuin rikoksesta epäillyllä enintään 6 tuntia kerrallaan, ja rikoksesta epäillyllä enintään 12 tuntia ja, jos pidättämiseen on pakkokeinoin 2 luvun 5 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia.

⁶⁰ HE 222/2010 vp, s. 28–29 ja 166.

⁶¹ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

asuntoon, ja näin ollen saisi valtuuden toimittaa etsinnän ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Tilanteessa tulisi tiedustella esimerkiksi päivystävältä päälylystön jäseneltä puhelimitse päätöstä yleiseen kotietsintään tai paikanetsintään.

Sen sijaan vastaan voisi tulla säännöksen 3 momentin toisen virkkeen kaltainen tilanne, eli siis tilanne, jossa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän välitön toimittaminen ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä on asian kiireellisyuden vuoksi välttämätöntä. Mikäli esimerkiksi rikoksesta epäilty olisi määrätty noudettavaksi sotkemisvaaran perusteella, ja poliisipartio havaittisi epäillyn jossakin tietyssä asunnossa, voisi välitön yleisen kotietsinnän toimittaminen henkilön löytämiseksi olla tarpeen, jos epäilty pyrkisi nimenomaisesti sotkemaan asunnosta löytyvää todistusaineistoa.

4.2 Menettely noudossa esitutkintaan

ETL 6 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan noudosta on annettava noudettavaksi määrätulle kirjallinen määräys. Jos määräystä ei asian kiireellisyuden vuoksi ole kirjallisena, määräys ja sen perusteena olevat seikat on kerrottava noudettavalle kiinniottamisen yhteydessä. Määräys tulee antaa nimenomaan noudettavaksi määrätulle tämän oikeusturvan vuoksi. Kiireellisissä tapauksissa noutomääräyksen sisältävä asiakirja on annettava noudettavaksi määrätulle jälkikäteen.⁶²

Noutomääräys tulee siis antaa noudettavaksi määrätulle joko kirjallisena noudettaessa tai kiireellisessä tapauksessa suullisesti noudettaessa ja kirjallisesti jälkikäteen, vaikkei noudettavaksi määrätty noutomääräystä kirjallisena pyytäisikään. Noutomääräykseen on sisällytettävä ne perusteet, joilla noutopäätös on tehty eli siis joko se, että henkilö on ilman hyväksyttävää syytä jättänyt kutsun esitutkintaan noudattamatta tai, jos rikoksesta epäilty noudetaan kutsutta, että rikoksesta saattaa seurata vankeutta, ja perustelut sille, miksi on todennäköistä, ettei hän noudata kutsua, tai miksi on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyisi pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

4.3 Menettely yleisessä kotietsinnässä henkilön löytämiseksi sekä paikanetsinnässä

Seuraavassa käsitellään pääasiallisesti menettelysäännöksiä yleisessä kotietsinnässä henkilön löytämiseksi tarpeellisilta osin. Paikanetsinnässä noudatetaan PKL 8 luvun 14 §:n mukaan soveltuvilta osin yleisen kotietsinnän läsnäoloon, menettelyyn, etsintäpäätökseen sekä pöytäkirjaan liittyviä säännöksiä, jotka tässä käydään läpi.

⁶² HE 222/2010 vp, s. 212.

4.3.1 Läsnaolo kotietsinnässä

PKL 8 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan kotietsinnässä tulee mahdollisuuksien mukaan olla paikalla etsinnän toimittajan nimeämä todistaja. Poliisin suorittaessa kotietsintää tai paikanetsintää toimisi todistajana tavanomaisesti joku muu kuin etsintää toimittavaa poliisimies. Apulaisoikeuskansleri on katsonut, että etsinnän toimitustodistajan tulee pidättäytyä osallistumasta itse etsinnän toimitukseen.⁶³ Käytännössä tämä siis tarkoittaisi, että etsinnässä tulisi mahdollisuuksien mukaan olla mukana todistajana yksi poliisimies, joka ei suorita etsintätoimenpiteitä, vaan tarkkailee etsintää siten, että kykenee siitä tarvittaessa jälkikäteen todistamaan. Se, että todistaja tulisi hankkia paikalle *mahdollisuuksien mukaan* edellyttää nähdäkseni poliisilta kohtuullisuuden rajoissa aktiivisia ja etukäteisiä toimia todistajan paikalle hankkimiseksi.

2 momentin mukaan sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevälle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitse varata, jos se viivyttäisi toimitusta merkittävästi.

Lain esitöissä on viitattu eduskunnan oikeusasiamiehen vuoden 2004 kertomukseen, jossa käsitellään kootusti kumotun pakkokeinolain mukaista tilaisuuden varaamista. Apulaisoikeusasiamies on tulkinnut, ettei poliisilta ole tarkoitus edellyttää erityisiä toimenpiteitä yhteyden saamiseksi paikan haltijaan, jos tämä ei ole läsnä kohteessa tai kohteen lähistöllä, kuten vaikkapa kohteen pihamaalla. Esitöissä kuitenkin huomautetaan, että matkapuhelinten yleistyttyä voidaan yhteys yrittää saada esimerkiksi puhelimitse, ja näin pyrkiä varaamaan paikan haltijalle tilaisuus olla läsnä etsinnässä.⁶⁴ Esitöissä on niin ikään viitattu apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun 2294/4/06, jonka mukaan poliisin tulisi oma-aloitteisesti ilmoittaa paikan haltijalle tai tämän sijaiselle tämän oikeudesta pyytää paikalle todistaja.⁶⁵

Kumotussa pakkokeinolaissa tilaisuutta ei ole tarvinnut varata, mikäli se *viivyttää* toimitusta. Samanmuodon muuttamisella muotoon *viivyttää toimitusta merkittävästi* on haluttu korostaa sitä, miten etsinnän kiireellisyyden ja toimituksen viivästyksen välistä suhdetta koskeva arviointi on aina tapauskohtaista.⁶⁶ Mikäli henkilöllinen kotietsintä tai paikanetsintä kohdistuu paikkaan, jonka omistaa, tai jonka haltija on kokonaan tai osin joku muu kuin etsittävä henkilö, voisi poliisi periaatteessa turvata tämän muun henkilön oikeutta olla läsnä etsinnässä toimimalla tätä muuta henkilöä kontaktoitaessa ja odotettaessa siten, ettei etsinnän toimittamispaikassa oleva etsittävä henkilö pääse paikasta poliisin huomaamatta pakenemaan. Mikäli toimittamispaikka on kuitenkin

⁶³ HE 222/2010 vp, s. 294.

⁶⁴ Ibid., s. 295.

⁶⁵ Ibid., s. 296.

⁶⁶ Ibid., s. 295.

pinta-alaltaan laaja ja sisältää useita uloskäyntejä, voivat pakenemisen estämiseen liittyvät toimenpiteet muodostua kohtuuttomiksi poliisin kannalta.

2 momentissa säädetään myös, että jollei kukaan mainituista henkilöistä eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, kotietsinnästä sekä 6 §:n mukaisesta oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen jäljennös, 18 §:n mukaisesta oikeudesta saattaa kotietsintä tuomioistuimen tutkittavaksi ja 19 §:n mukaisesta oikeudesta saada pöytäkirjan jäljennös on viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona etsintä on toimitettu. Ilmoitusvelvollisuus on ehdoton, eikä sitä voi jättää täyttämättä.⁶⁷

3 momentin mukaan etsinnän toimittaja saa käyttää kotietsinnässä apunaan asianomistajaa, hänen asiamiestään, asiantuntijaa tai muuta henkilöä, joka voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja. Mikäli jollakulla olisi etsinnän aikana välttämättömiä tietoja, noudettavan henkilön sijainnista etsinnän toimittamispaikassa, voidaan tällaista henkilöä käyttää kotietsinnässä tai paikanetsinnässä apuna. Saman momentin mukaan etsinnän toimittajan on kuitenkin valvottava, ettei kyseinen henkilö saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä. Ulkopuolisen henkilön ottaminen etsinnälle mukaan on kuitenkin viimesijainen keino, eikä siihen tulisi turvautua, mikäli selvitys esimerkiksi noudettavan piilosta etsinnän toimittamispaikassa on saatavissa ulkopuoliselta muutoinkin kuin ottamalla tämä etsinnälle mukaan. Ulkopuolista henkilöä apuna käytettäessä tulee erityistä huomiota kiinnittää etsintäpaikan haltijan yksityisyyden suojaamiseen.⁶⁸

4.3.2 Menettely kotietsinnässä

PKL 8 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan kotietsintää aloitettaessa on paikalla olevalle 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulle henkilölle kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Jos kirjallista etsintäpäätöstä ei vielä ole, hänelle on ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös. Lisäksi hänelle on ilmoitettava 18 §:n mukaisesta oikeudesta saattaa kotietsintä tuomioistuimen tutkittavaksi ja 19 §:n mukaisesta oikeudesta saada pöytäkirjan jäljennös.

2 momentin mukaan kotietsinnässä on noudatettava etsintäpäätöksen määräyksiä. Etsintä on toimitettava niin, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä. Etsinnän kohteena oleva tila saadaan tarvittaessa avata voimakeinoja käyttäen. Avattu tila on etsinnän päätyttyä suljettava sopivalla tavalla. Momentin toinen virke kuvastaa pakkokeinolain 1 luvun 4

⁶⁷ HE 222/2010 vp, s. 296.

⁶⁸ Fredman ym. (2020), s. 1022.

§:n mukaista vähimmän haitan periaatetta. Esitutkintalakiin ja pakkokeinolakiin kirjattua vähimmän haitan periaatetta käsitellään jäljempänä tässä luvussa.

Lain esitöissä on todettu, etteivät etsintäpäätöksen määräykset voi yleensä olla niin yksityiskohdaisia tai kattavia, että niihin voitaisiin tyhjentävästi listata, mitä ja miten etsinnän toimittamispaikassa tutkitaan. Etsintää toimittaville poliisimiehille jää siis lähes poikkeuksetta harkintavaltaa näiden seikkojen suhteen.⁶⁹ Tämän vuoksi etsintäpäätöksen määräysten lisäksi etsintämenettelyssä korostuu etsinnän tarkoitus. Yleisessä kotietsinnässä tai paikanetsinnässä henkilön löytämiseksi ei tule tutkia tiloja, joista etsittävän henkilön ei voida olettaa löytyvän.⁷⁰ Henkilölliseen kotietsintään liittyvissä esitöissä on erityisesti todettu, että henkilön löytämiseksi toteutettavassa paikkaan kohdistuvassa etsinnässä ei ole sallittua avata laatikoita tai muita säilytystiloja, mikäli henkilön ei voida niissä olettaa olevan. Mikäli kuitenkin esimerkiksi komero tai muu säilytystila olisi sellainen, johon henkilön olisi mahdollista piiloutua, voidaan säilytystila avata, mutta tällöinkään ei saada tarkastella säilytystilassa olevia tavaroita, mikäli kyseessä ei ole samalla PKL 8 luvun 2 §:n mukainen kotietsintä tai 4 §:n mukainen paikanetsintä esineen löytämiseksi. Erityisesti tulee välttää etsinnän toimittamista siten, että etsinnän kohteeksi olisi syytä olettaa joutuvan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa, sillä tällöin etsinnän tulisi muuttua erityiseksi kotietsinnäksi, josta päättää PKL 8 luvun 15 §:n mukaan yleinen tuomioistuin ja ainoastaan kiireellisessä tilanteessa pidättämiseen oikeutettu virkamies.⁷¹

Apulaisoikeuskansleri sekä eduskunnan oikeusasiamies ovat ratkaisuisissa AOKa 297/1/2011 ja EOAK/5471/2018 kiinnittäneet huomiota osoitetietojen tarkistamisen tärkeyteen ennen kotietsinnän suorittamista.

Vähimmän haitan periaatetta mukailevaa PKL 8 luvun 6 §:n 4 momenttia käsitellään jäljempänä tässä luvussa vähimmän haitan periaatteen yhteydessä.

4.4 Kotietsintäpäätös

PKL 8 luvun 16 §:n 1 momentin mukaan kotietsintäpäätöksessä on mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä: 1) etsinnän kohteena olevat tilat; 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa; 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset.

Kumotussa pakkokeinolaissa (450/1987) puhuttiin vielä kotietsintään liittyvästä määräyksestä. Uuteen pakkokeinolakiin (806/2011) on nimenomaisesti omaksuttu käsite *kotietsintäpäätös*, sillä

⁶⁹ HE 222/2010 vp, s, 297.

⁷⁰ Ibid., s. 297.

⁷¹ Ibid, s. 294.

lainsäädännössä on haluttu nimenomaisesti korostaa kotietsintäpäätöksen oikeudellista luonnetta virkamiehen tekemänä päätöksenä. Pyrkimyksenä on ollut parantaa kotietsintöihin liittyvien ratkaisujen laatua siten, että etsinnän edellytyksiin ja kohteeseen liittyvät seikat tuotaisiin aiempaa kattavammin esille. Pyrkimyksenä on niin ikään ollut se, että pidättämiseen oikeutettu virkamies harkitsisi etsinnän edellytysten olemassaoloa huolellisesti, ja että päätösten jälkikäteiskontrollin edellytykset paranisivat.⁷² Päätöstä ennen tulee siis huolellisesti harkita, täyttyvätkö etsinnän edellytykset, ja mikäli täyttyvät, tulee perusteet etsinnän edellytysten täyttymiselle kirjata päätökseen huolellisesti ja riittävän seikkaperäisesti.

2 momentin mukaan asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saadaan kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen. Päätös tulisi siis lähtökohtaisesti kirjata ennen etsinnän toimittamista, mutta voidaan asian kiireellisyyteen liittyvien seikkojen vuoksi kirjata myös etsinnän jälkeen. Etsintäpäätös tulee kuitenkin kaikissa tapauksissa kirjata.⁷³

4.5 Kotietsintäpöytäkirja

PKL 8 luvun 19 §:n mukaan etsinnän toimittajan on ilman aiheetonta viivytystä laadittava kotietsinnästä pöytäkirja, jossa selostetaan etsintämenettely riittävällä tarkkuudella. Pöytäkirjasta on pyynnöstä annettava jäljennös sille, jonka luona etsintä on toimitettu. Tarvittaessa jäljennös on toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että etsintäpöytäkirja laaditaan välittömästi, kun etsintätoimenpiteet sekä etsintään liittyvät mahdolliset jälkitoimet on saatu suoritettua, ja pöytäkirja annetaan säännöksessä mainituille henkilöille pyydettäessä.

4.6 Suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate

Esitutkintalakiin ja pakkokeinolakiin on kirjattu säännökset suhteellisuusperiaatteesta, vähimmän haitan periaatteesta ja hienotunteisuusperiaatteesta, jotka tulee ottaa huomioon noutoa sekä kotietsintää tai paikanetsintää suunnitellessa tai toteutettaessa. Eteen voi tulla esimerkiksi tilanne, jossa noudon edellytykset kyllä täytyisivät, mutta vähimmän haitan periaatteen nojalla tulisikin vielä turvautua johonkin muuhun toimenpiteeseen kuin noutoon. Esitutkintalain osalta on todettu, että mitä nuorempi henkilö on kyseessä, sitä suuremman merkityksen nämä periaatteet saavat.⁷⁴ Suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate liittyvät läheisesti toisiinsa, ja molempien tarkoituksena on pyrkimys mahdollisimman vähäisen henkilön oikeuksiin puuttumiseen.⁷⁵

⁷² HE 222/2010 vp, s. 304.

⁷³ Ibid., s. 305.

⁷⁴ Ibid., s. 210.

⁷⁵ Ibid., s. 193.

4.6.1 Suhteellisuusperiaate

Suhteellisuusperiaatteen tavoitteena on yhtäältä tarkoituksenmukaistaa viranomaisvarojen kohdentamista, ja toisaalta rajata esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeuksiin puuttumista asian laadun perusteella. Suhteellisuusperiaatteella on läheinen yhteys vähimmän haitan periaatteen, sillä molempien periaatteiden tarkoituksena on mahdollisimman vähäinen puuttuminen henkilön oikeuksiin.⁷⁶

ETL 4 luvun 4 §:n mukaan esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden. Esitutkintalain esitöiden mukaan selvittävällä rikoksella ja sen selvittämistarpeella vaikutettaisiin viittaavan ensinnäkin rikoksen vakavuuteen, ja sitä myötä rikoksen selvittämistressiin.⁷⁷ PKL 1 luvun 2 §:ssä suhteellisuusperiaatteesta säädetään seuraavasti: pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Pohdittaessa, voidaanko noutoa esitutkintaan tai siihen liittyvää yleistä kotietsintää tai paikanetsintää henkilön löytämiseksi toteuttaa, tulee harkita kunkin esitutkintatoimenpiteen ja pakkokeinon osalta erikseen, onko niiden toteuttaminen ja siitä aiheutuva yksilön oikeuksiin puuttuminen suhteellista ottaen huomioon rikoksen vakavuus tai törkeys sekä sen selvittämistarve. Esitutkintalain esitöiden mukaan tuntuva yksilön oikeuksiin puuttumista voidaan pitää sitä perustellumpana, mitä vakavammasta rikoksesta on kyse, sillä rikoksen selvittämistressi on sitä suurempi, mitä vakavammasta rikoksesta on kyse.⁷⁸ *Jonkka* on todennut, että rikosten selvittämisen intressin tärkeyttä on pyritty laissa kuvaamaan todennäköisyysasteikon avulla: mitä suurempi todennäköisyyskynnys yksilön oikeuksiin puuttumiselle on asetettu, sitä suurempi on yksilön oikeuksien suojan lähtökohtainen etusija suhteessa rikoksen selvittämisen intressiin. *Jonkka* on niin ikään katsonut, että matalaa ”syytä epäillä” -todennäköisyyskynnystä edellyttävien esitutkintatoimien kohdalla rikosten selvittämisen intressillä on lähtökohtaisesti etusija suhteessa yksilön oikeuksien suojan intressiin, sillä tällaiset esitutkintatoimet ovat yleensä välttämättömiä rikosprosessin eteenpäin viemiseksi.⁷⁹

⁷⁶ HE 222/2010 vp, s. 193.

⁷⁷ Ibid., s. 193.

⁷⁸ Ibid., s. 193.

⁷⁹ *Jonkka* (1991), s. 251–252.

Pohdittaessa, onko toimenpide tai pakkokeino suhteellinen sillä tavoiteltavaan lopputulokseen nähden, tulee suhteellisuuskynnystä siis osaltaan hahmottaa sen kautta, kuinka vakavasta rikoksesta on kyse, ja kuinka tiukat todennäköisyyshedellytykset toimenpiteen toteuttamiselle on lain tasolla asetettu. Toimenpiteen tai pakkokeinon suhteellisuuteen vaikuttavat rikoksen vakavuuden ohella myös asian laatu sekä asian tai rikoksella aiheutetun vahingon laajuus. Toimenpidettä, ja nähdäkseni myös pakkokeinoa, tulee myös arvioida suhteessa tavoiteltuun tarkoitukseen sekä siihen, kuinka oleellinen tietty toimenpide tai pakkokeino on rikoksen selvittämisen kannalta.⁸⁰ Noudon osalta suhteellisuusarviossa tulee erityisesti huomioida ETL:n suhteellisuusperiaatteen mukaisesti henkilön ikä ja terveys sekä muut häneen liittyvät seikat.

Suhteellisuusperiaatteen ollessa yleinen periaate niin esitutkintalaissa kuin pakkokeinolaisakin, tulee noudon sekä yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi jokaisen vaiheen olla suhteellisuusperiaatteen mukainen. Tämä tarkoittaa sitä, että niin toimenpiteen edellytysperustelujen kuin sen toteuttamiseen liittyvän menettelyn tulee läpäistä suhteellisuusperiaatteen vaatimukset.

4.6.2 Vähimmän haitan periaate

ETL 4 luvun 5 §:n mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Esitutkintatoimenpiteellä ei saa myöskään aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Vastaavan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

Käytännössä tämä tarkoittaa siis sitä, että esitutkintatoimenpiteellä tai pakkokeinolla tulee toki pyrkiä saavuttamaan se tarkoitus, jota varten kyseinen toimenpide tai pakkokeino suoritetaan, mutta yksilön oikeuksiin puuttumisen tulisi ulottua ainoastaan niin pitkälle kuin on välttämätöntä tuon tarkoituksen saavuttamiseksi. Vahingon tai haitan aiheutuminen yksilölle ei myöskään ole poissuljettua, mikäli esitutkintatoimenpiteen tai pakkokeinon tarkoitukseen pääsemiseksi vahingon tai haitan aiheutuminen on välttämätöntä. Vahingon tai haitan aiheutuminen on kuitenkin rajattava niin vähäiseksi kuin mahdollista. Esitutkintatoimenpidettä tai pakkokeinoa ei saa siis käyttää rankaisunomaisena keinona, vaan sen toteuttamisen tulee tosiasiallisesti tapahtua laissa määritellyssä prosessuaalisessa tarkoituksessa.⁸¹

⁸⁰ HE 222/2010 vp, s. 193.

⁸¹ Fredman ym. (2020), s. 94.

Vähemmän haitan periaatteen mukaisesti vähäisissä rikoksissa, joissa esimerkiksi kuulustelu ei vaatisi erityistä etukäteistä perehtymistä rikosasiaan, voitaisiin turvautua noudon sijaan kirjamaan henkilölle etsintäkuulutus, jonka mukaisesti partion tulisi pyrkiä henkilön tavatessaan ja työtilanteen salliessa kuulemaan henkilö paikalla. Näin henkilön vapaudenriisto jäisi ajallisesti huomattavasti lyhyemmäksi, kuin jos henkilö kuljetettaisiin poliisilaitokselle kuulustelua varten. Kuuleminen paikalla ei luonnollisestikaan välttämättä onnistu, mikäli henkilö tarvitsisi kuulusteluun tulkin tai haluaisi avustajan paikalle.

Kotietsinnän osalta erityisinä vähemmän haitan periaatetta, sekä osittain suhteellisuusperiaatetta, ilmentävinä menettelysäännöksinä on pakkokeinolain 8 luvun 6 §:n 2 momentissa säädetty, että etsintä on toimitettava niin, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä. 4 momentin mukaan kotietsintää ei saa ilman erityistä syytä toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Tällainen erityinen syy voisi lähinnä liittyä etsinnän kiireellisyyteen.⁸² Noutoon liittyvän henkilöllisen kotietsinnän ollessa kyseessä, voisi etsinnän kiireellisyys olla perusteltua pako- tai sotkemisvaaralla. Erityisen syyn olemassaoloon liittyvä arviointi on kuitenkin tapauskohtaista, ja vaatii kokonaisvaltaista harkintaa.

Tapauksessa KKO:2014:57 korkein oikeus on todennut, etteivät etsinnän kiireellisyyteen liittyvät seikat ole riittäneet perustelevaan kotietsinnän suorittamista klo 4.45 yöllä, kun kyseessä on ollut vähäinen rikos (huumausaineen käyttörikos), ja asunnossa on etsinnän aikana ollut myös rikoksesta epäillyn puoliso ja 2-vuotias lapsi. Korkeimman oikeuden mukaan kotietsinnän toimittaminen aamuyöllä loukkaa perustuslain turvaaman kotirauhan ydinaluetta, minkä vuoksi tällaista etsintää koskeva päätöksenteko edellyttää erityistä harkintaa. Kyseessä olleen rikoksen vähäisyys ja kotietsinnästä paikalla olleiden kotirauhalle aiheutunut loukkaus huomioon ottaen, on korkein oikeus todennut etsinnän olleen suhteellisuusperiaatteen vastainen.

4.6.3 Hienotunteisuusperiaate

ETL 4 luvun 6 §:n mukaan esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti. PKL 1 luvun 4 §:n mukaan pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheuttoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Esitutkintalain esitöiden mukaan esitutkintatoimenpiteet tulisi suorittaa mahdollisimman pitkälle niin, ettei henkilö toimenpiteiden perusteella leimaudu epäilyksenalaiseksi. Lisäksi huomioon tulee ottaa henkilön ikä ja terveydelliset seikat, häveliäisyysnäkökohdat sekä esimerkiksi toiminnan tahdikkaus, kun kyseessä on arkaluonteinen tai asianomistajaan voimakkaasti vaikuttanut rikos.⁸³ Lisäksi esitutkintatoimenpiteitä suorittaessa tulee ottaa huomioon lasten kohtelua esitutkinnassa käsittelevä ETL

⁸² Fredman ym. (2020), s. 1023.

⁸³ HE 222/2010 vp, s. 194.

4 luvun 7 §, jonka mukaan alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

5 TULOKSET

Tutkimuksen tulokset on kokonaisuudessaan koottu liitteenä olevaan ohjeeseen noudosta esitutkintaan Lounais-Suomen poliisilaitoksella (liite 1). Tähän lukuun on koottu kuitenkin tuloksista ne, jotka työn edetessä vaativat tuekseen syvällisempää pohdintaa, taikka jotka tulisi noutoon sekä siihen liittyviin pakkokeinoihin liittyvässä menettelyssä erityisesti ottaa huomioon.

Tutkimuksesta selkeästi esiin nostettavana tuloksena voidaan mainita noudon edellytyksiin liittyvät havainnot. Tutkimuksessa havaittiin, että kutsun toimitustapa on melko vapaasti valittavissa. Kutsua toimittaessa on tärkeämpää riittävässä määrin varmistaa, että kutsu tosiasiallisesti kulkeutuu kutsuttavalle henkilölle. Kutsu tulisi siis joko toimittaa sähköisesti numeroon tai sähköpostiosoitteeseen, jota henkilön tiedetään käyttävän tai postitse henkilön itse antamaan osoitteeseen tai väestötietojärjestelmän mukaiseen osoitteeseen. Myös henkilön läheiseltä saatu osoitetieto voisi olla siinä määrin luotettava, että kutsun voitaisiin olettaa menevän perille.

Tutkimuksessa tehtiin havainto, että kaksikielisen poliisilaitoksen alueella kutsu tulisi toimittaa niin suomen- kuin ruotsinkielisenä. Tulos on erityisen mielenkiintoinen sen vuoksi, että lain asettamat vaatimukset kutsun kielestä saattavat tältä osin poiketa selkeästi siitä, millaiseksi kutsun kieleen liittyvä käytäntö on useilla laitoksilla vakiintunut.

Kutsun noudattamatta jättämiseen liittyvän hyväksyttävän syyn osalta havaittiin, että syyn hyväksyttävyyden arviointi vaatii kokonaisharkintaa. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti ennen noudon toteuttamista tulisi ensin arvioida kutsun noudattamatta jättämisen syyn hyväksyttävyyttä suhteessa kutsuun liittyneen esitutkintatoimenpiteen kiireellisyyteen ja tärkeyteen sekä esitutkintatoimenpiteen siirrosta aiheutuvaan haittaan. Tämän jälkeen, jos hyväksyttävän syyn on todettu puuttuneen, tulisi vielä erikseen arvioida, olisiko noudon toteuttaminen puolustettavissa suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden.

Noudosta päättämiseen liittyviltä osin tutkimuksessa havaittiin, että voimassa olevan oikeuden kanssa yhdenmukaista saattaisi olla se, että myös ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli tutkinnanjohtajana voi päättää noudosta esitutkintaan. Asiaan liittyen ei ole kuitenkaan olemassa oikeuskäytäntöä tai laillisuusvalvojien ratkaisuja, joten päätelmään tulee suhtautua varauksella. Tutki-

muksessa havaittiin, että noudosta päättäminen on joka tapauksessa syytä osoittaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vastuulle tilanteessa, jossa noudon yhteydessä tullaan joka tapauksessa turvautumaan yleiseen kotietsintään tai paikanetsintään, sillä pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi joka tapauksessa noutoon liitännäisestä etsinnästä.

Henkilön löytämiseksi toteutettavan yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän osalta havaittiin, että etsintää toimittaessa tulee erityisesti kiinnittää huomiota siihen, ettei etsintä muutu henkilön löytämiseksi toimitettavasta etsinnästä esineen löytämiseksi toimitettavaan etsintään. Toimitettaessa etsintää henkilön löytämiseksi ei etsinnän aikana saada siis tarkemmin tarkastella etsintäkohteesta löytyviä esineitä tai asiakirjoja. Erilaisten säilytystilojen tarkastaminen on kuitenkin sallittua, mikäli etsittävä henkilö voisi niistä tosiasiallisesti löytyä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen pääasialliset tutkimuskysymykset olivat: 1) milloin ja millaisessa menettelyssä henkilö voidaan noutaa esitutkintaan ja 2) milloin ja millaisin menettelyllisin edellytyksin noudossa voidaan turvautua yleiseen kotietsintään henkilön löytämiseksi tai paikanetsintään? Näihin kysymyksiin kyettiin tutkimuksessa vastaamaan ottaen huomioon kattavasti erilaiset tilanteet ja erityiskysymykset noutoprosessin edetessä.

Tutkimuksessa onnistuttiin kokoamaan laajassa määrin yhteen voimassa olevan oikeuden eri lähteitä eli lainsäädäntöä, lain esitöitä, kansainvälistä sekä kotimaista oikeudenkäytäntöä, oikeuskirjallisuutta ja laillisuusvalvojen ratkaisuja. Koonnin myötä tätä työtä voidaan käyttää eräänlaisena melko kattavana oikeuslähdekatalogina noutoon liittyvissä kysymyksissä.

Sen lisäksi, että tutkimuksessa pyrittiin löytämään vastaukset tutkimuskysymyksiin, oli tutkimuksessa erityisenä tuloksellisenä tavoitteena löytää kysymyksiin vastaukset siten, että vastauksista kyettäisiin laatimaan selkeä ja kattava ohje noudosta esitutkinnassa. Onnistunut oikeuslähteiden koonti ja koonnin pohjalta tutkimuksessa havaitut tulokset mahdollistivat ohjeen laatimisen tavoitteiden mukaisesti. Työn pohjalta onnistuttiin siis laatimaan päivittäisen tutkintatoiminnan tueksi käyttökelpoinen ja oikeudellisesti laadukas ohje noudosta esitutkintaan.

7 POHDINTAA

Kuten edellä työn johtopäätöksiä käsittelevässä luvussa on esitetty, työssä on kyetty kokoamaan laajasti tietoa eri oikeuslähteistä, ja työn tuloksissa on kyetty huomioimaan kattavasti erilaiset tilanteet, joita noutoprosessissa saatetaan kohdata. Tämä kertoo osaltaan siitä, että noutoon sekä henkilöön kohdistuviin etsintöihin liittyvistä tilanteista on jo entuudestaan olemassa kattavasti oikeuskirjallisuutta, oikeuskäytäntöä sekä laillisuusvalvojen ratkaisua. Vaikuttaisikin siltä,

että noutoon sekä liitännäisiin pakkokeinoihin liittyvien prosessien lainmukaisuus voidaan poliisissa parhaiten varmistaa seuraamalla voimassa olevan oikeuden tilaa sekä kouluttamalla henkilöstöä aktiivisesti noutoon ja liitännäisiin pakkokeinoihin liittyvien kysymysten osalta.

Itse kirjoitusprosessi eteni kohtalaisen mutkattomasti lukuun ottamatta esimerkiksi tutkinnanjohtajana toimivan ylikonstaapelin tai rikosylikonstaapelin valtuuksiin liittyvää osiota. Joihinkin seikoihin ei siis lainsäädännössä, lain esitöissä tai oikeuskirjallisuudessa ollut otettu kantaa, jolloin työssä täytyi luoda selkeämpi tulkintakannanotto. Nähdäkseni näistä haasteista selvittiin kuitenkin hyvin, ja tulkintakannanottojen tueksi löydettiin työssä johdonmukaiset perustelut.

Rajoitteena työssä oli havaittavissa työn mittaan liittyvät rajoitteet, joiden vuoksi asioiden käsittely saattoi joiltain osin jäädä pintapuoliseksi siihen nähden, kuinka syventävästi asioihin olisi voinut pureutua. Toisaalta työn tarkoituksena oli tehdä riittävän suoraviivaisia löydöksiä, jotta löydökset voitaisiin koota ymmärrettäväksi ja kattavaksi ohjeeksi, joten työn rajaaminen nyt toteutetulla tavalla oli tarkoituksenmukaista.

Jatkotutkimussuosituksena tämän työn pohjalta voisi esittää toiminnallista opinnäytetyötä, jossa noutoa käsiteltäisiin erityisesti poliisitutkinnassa.

LÄHTEET

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Fredman ym. (2020): Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. 6. uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2020.

Halijoki (2001): Halijoki, Juha: Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto. Defensor Legis 2/2001, s. 203–227.

Hirvonen (2011): Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.

Jokela (2018): Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent, yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus.

Jonkka (1991): Jonkka, Jaakko: Syytekynnys – Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomen lakimiesyhdistys 1991.

Launiala (2021): Launiala, Mika: Rikoksesta epäillyn vangitsemisen edellytyksistä, vaihtoehdoista ja liitännäisistä. Teoksessa Defensor Legis 2021/1. Suomen asianajajaliitto, 2021.

VIRANOMAISLÄHTEET

AOA 2515/4/99: Kuulusteluihin noutaminen sekä alaikäisen kiinniotosta ilmoittaminen hänen vanhemmilleen

AOA 2743/4/00: Kotietsinnän edellytykset

AOA 2387/4/01: Rikosasiassa annetun haasteen tiedoksianto

AOA 3119/4/05: Rikoksesta epäillyn asema esitutkintakuulustelussa

AOA 2294/4/06: Kotietsintää ja ampuma-aselupamenettelyä koskeva päätös

AOA 636/4/07: Kotietsinnän edellytykset ja menettely etsinnässä

AOA 1065/4/10: Kotietsinnälle ei ollut edellytyksiä

AOKa 297/1/2011: Poliisin menettely kotietsinnässä

EOAK/5471/2018: Etsintä väärässä osoitteessa

HE 14/1985 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle Esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 52/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta

HE 92/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi

HE 222/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi

LaVM 9/1986 vp: Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 hallituksen esityksen johdosta esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi

OIKEUSTAPAUKSET

KKO:2002:103

KKO:2003:28

KKO:2004:101

KKO:2014:57

KKO:2016:84

KKO:2018:77

EIT:N OIKEUSTAPAUKSET

Toth v. Itävalta (12.12.1991)

Niemietz v. Saksa (16.12.1992)

Van der Tang v. Espanja (13.7.1995)

I.A. v. Ranska (23.9.1998)

Debboub v. Ranska (9.11.1999)

Punzelt v. Tsekin tasavalta (25.4.2000)

Cesky v. Tsekin tasavalta (6.6.2000)

Barfuss v. Tsekin tasavalta (31.7.2000)

Wloch-tapaus: Adam Wloch v. Puola (19.10.2000)

Buck v. Saksa (28.4.2005)

INTERNET-LÄHTEET

Lounais-Suomen poliisilaitoksen organisaatio: <https://poliisi.fi/organisaatio-ja-johto-lounais-suomen-poliisilaitos>, luettu 6.10.2021

LYHENTEET

AOA – Eduskunnan apulaisoikeusasiamies

EIT – Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EOA – Eduskunnan oikeusasiamies

ETL – Esitutkintalaki (805/2011)

HE – Hallituksen esitys

KKO – Korkein oikeus

LaVM – Lakivaliokunnan mietintö

PeVM – Perustuslakivaliokunnan mietintö

PKL – Pakkokeinolaki (806/2011)

LIITE 1

Liitteenä oleva ohje alkaa seuraavalta sivulta.

5.11.2021

Voimassaoloaika
1.12.2021–30.11.2026

Säädöspäätös
Esitutkintalaki 805/2011
Pakkokeinolaki 806/2011

Muuttaa/Kumoaa
Ei kumottavaa ohjetta

Kohderyhmät
Poliisi

Ohje noudosta esitutkintaan Lounais-Suomen poliisilaitoksella

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Noudon edellytykset.....	2
2.1 Noudosta yleisesti	2
2.2 Edellytykset tilanteessa, jossa henkilö on kutsuttu esitutkintaan.....	3
2.2.1 Kutsu esitutkintaan	3
2.2.2 Hyväksyttävä syy henkilön jättäessä kutsun noudattamatta	5
2.3. Edellytykset noudettaessa rikoksesta epäilty kutsutta	6
2.3.1 Rikoksesta saattaa seurata vankeutta	6
2.3.2 Todennäköistä, että jättää kutsun noudattamatta	6
2.3.3 Syytä epäillä, että ryhtyy vaikeuttamaan esitutkintaa.....	7
3. Liitännäiset pakkokeinot kuulusteluun noudettaessa	8
3.1 Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi.....	9
3.1.1 Noudettavan hallinnassa olevassa kotirauhan suojaamassa paikassa.....	9
3.1.2 Jonkun muun kuin noudettavan hallinnassa olevassa kotirauhan suojaamassa paikassa	9
3.2 Paikanetsintä.....	10
4. Oikeusperiaatteisiin liittyvä punninta noudossa ja liitännäisissä pakkokeinoissa.....	10
4.1 Suhteellisuusperiaate	11
4.2 Vähimmän haitan periaate	12
5. Menettelysäännökset	12
5.1 Noudosta ja liitännäisistä pakkokeinoista päättäminen	12
5.2 Menettely noudossa esitutkintaan	13
5.3 Menettely yleisessä kotietsinnässä henkilön löytämiseksi sekä paikanetsinnässä	14
5.3.1 Läsnäolo kotietsinnässä	14
5.3.2 Menettely kotietsinnässä	15

5.4 Kotietsintäpäätös ja päätös paikanetsinnästä	16
5.5 Kotietsintäpöytäkirja sekä pöytäkirja paikanetsinnästä.....	16
5.6 Oikeusperiaatteet noutoa ja etsintää toteutettaessa	16
5.6.1 Hienotunteisuusperiaate	17

1. Johdanto

Esitutkintaviranomaisen on välttämätöntä suorittaa esitutkintatoimenpiteitä osana esitutkintaa. Esitutkintatoimenpiteiden suorittamiseksi vaaditaan usein esitutkintaan osallisten läsnäoloa. Esitutkintalain (ETL) 6 luvun 1 §:ssä on säädetty henkilön velvollisuudesta kutsuttaessa saapua kutsun esittäneen esitutkintaviranomaisen lähimpään tarkoitukseen sopivaan toimipaikkaan tai muun esitutkintaviranomaisen vastaavaan toimipaikkaan, jos on syytä olettaa, että häneltä saadaan selvitystä rikoksesta tai hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi.

Läsnäolovelvollisuus koskee kaikenikäisiä sekä missä tahansa asemassa olevia esitutkintaan osallisia. Henkilön läsnäolon tarpeellisuudella rikoksen selvittämiseksi, viitataan siihen, että esitutkintatoimenpiteellä, johon henkilö on velvollinen saapumaan, tulisi olla kytkös ETL 1 luvun 2 §:n mukaisiin esitutkinnassa selvitettäviin asioihin. Toimenpide voisi siis liittyä esimerkiksi rikoksen teko-olosuhteiden tai menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseen.

Aina esitutkintaan osallinen ei ole halukas vapaaehtoisesti esitutkintaan saapumaan. Edellytysten täytyessä esitutkinnassa voidaan turvautua ETL 6 luvun 2 §:n mukaiseen noutoon sekä pakkokeinolain (PKL) 8 luvussa säännelyihin yleiseen kotietsintään henkilön löytämiseksi sekä paikanetsintään.

Tämän ohjeen tarkoituksena on esittää noutoprosessiin liittyviä voimassa olevan oikeuden tulkintoja ymmärrettävässä ja tutkinnan päivittäistoimintaa tukevassa muodossa. Ohje etenee kronologisesti noudon eri vaiheita mukailleen. Ohjeen tulkinnat ovat peräisin ohjeen tueksi laaditusta työstä (Ahvenjärvi, K. 2021. Nouto esitutkintaan sekä liitännäiset pakkokeinot – Katsaus edellytyksiin ja menettelytapoihin voimassa olevassa oikeudessa). Lainsäädäntöä on ohjetta laadittaessa seurattu 1.11.2021 saakka.

2. Noudon edellytykset

2.1 Noudosta yleisesti

ETL 6 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan, jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne.

Rikoksesta epäilty voidaan noutaa ilman kutsuakin, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

Nouto voidaan siis henkilön asemasta riippumatta toteuttaa, jos hän on ETL 6 luvun 1 §:n mukaisesti läsnäolovelvollinen esitutkinnassa, hänet on esitutkintaan kutsuttu, ja hän on jättänyt kutsun ilman hyväksyttävää syytä noudattamatta.

Sen sijaan nouto ilman kutsua voidaan toteuttaa ainoastaan, kun kyseessä on rikoksesta epäilty, ja jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta, ja on joko todennäköistä, ettei epäilty noudata kutsua tai syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy vaikeuttamaan esitutkintaa.

2.2 Edellytykset tilanteessa, jossa henkilö on kutsuttu esitutkintaan

Jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun esitutkintaan noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne.

2.2.1 Kutsu esitutkintaan

Jotta henkilö voisi jättää kutsun esitutkintaan noudattamatta, tulee hänet olla ensin tietenkin esitutkintaan kutsuttu. Huomioon otettavia asioita kutsuun liittyen ovat kutsumistapa, kutsun kieli ja kutsulle säädetyt muotovaatimukset.

Kutsumistavasta

Kutsu esitutkintaan voidaan toimittaa esimerkiksi henkilökohtaisesti, puhelimitse, kirjeellä tai sähköpostitse. Kutsun toimittamistapaa tärkeämpää on riittävällä tavalla varmistua siitä, että kutsu menee perille.

Jos kutsu toimitetaan henkilökohtaisesti tai sähköisiä viestimuotoja käyttäen, tulee kutsun esittävän poliisimiehen olla riittävästi selvillä kutsuttavan henkilöllisyydestä. Kun kutsu toimitetaan sähköisesti, tulisi yhteystiedon, johon kutsu toimitetaan, olla lähtökohtaisesti sellainen, jonka tiedetään varmasti olevan kutsuttavan henkilön aktiivisessa käytössä. Mikäli kutsuttava henkilö on aiemmassa yhteydenpidossa kyseistä yhteystietoa käyttänyt, voidaan kutsun lähtökohtaisesti olettaa menevän perille. Kutsuttavalta on kuitenkin hyvä pyytää kuittaus siitä, että hän on saanut kutsun.

Kirjeitse toimitettava kutsu tulee toimittaa kirjekuoreen suljettuna. Jos kutsuttava on lähimenneisyydessä itse ilmoittanut poliisille tietyn postiosoitteen, tulee kutsukirje toimittaa kyseiseen postiosoitteeseen. Jos kutsua lähettäessä on herännyt epäily, etteivät poliisin tiedossa olevat kutsuttavan yhteystiedot pidä paikkaansa, tulee kutsuttavan osoite tarkistaa

väestötietojärjestelmästä. Myös riittävän luotettavasta lähteestä, kuten henkilön läheiseltä, saatua osoitetietoa voidaan käyttää. Jos luotettavaa tietoa kutsuttavan yhteystiedoista ei ole saatavissa, voi poliisimies laatia etsintäkuulutuksen, ja määrittellä siihen liittyviksi toimenpiteiksi olinpaikkailmoituksen sekä kutsun todisteellisen tiedoksiannon tai paikalla kuulemisen.

Kutsun kieli

Koska kutsun noudattamatta jättänyt henkilö voidaan jopa noutaa esitutkintaan, tulee kutsua lähetettäessä mahdollisuuksien mukaan varmistaa, että kutsuttava henkilö kutsun ymmärtää. Jotta kutsuttava voisi kutsun ymmärtää, tulee kutsu olla laadittu hänen ymmärtämällään kielellä.

Esitutkintalain 4 luvun 14 §:n mukaan kutsussa käytetyn kielen osalta noudatetaan muun muassa, mitä kielilain 19 §:n 3 momentissa on säädetty. Sen mukaan kaksikielisen viranomaisen on asian käsittelykielestä riippumatta käytettävä kutsun vastaanottajan kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka sekä suomea että ruotsia.

Lounais-Suomen poliisilaitoksen alueella kutsu tulee siis toimittaa asian käsittelykielestä riippumatta suomenkieliselle suomenkielisenä ja ruotsinkieliselle ruotsinkielisenä. Mikäli ei ole tiedossa, onko kutsuttava suomen- vai ruotsinkielinen, tulee kutsu toimittaa sekä suomen- että ruotsinkielisenä.

Saamenkielisten osalta noudatetaan, mitä säädetään saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa.

Jos kutsuttava on jo aiemmin ollut poliisiin yhteydessä tietyllä kielellä, on poliisi oikeutettu käyttämään tätä kieltä kutsuttavalle toimitettavissa ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, vaikka kutsuttava sittemmin itse vastauskieltään vaihtaisikin.

Vastaanottajan käyttämä kieli voidaan yrittää selvittää joko väestörekisteristä tai tarkastelemalla, onko vastaanottaja aiemmin asioinut poliisin kanssa tietyllä kielellä. Kielen selvittämisestä ei saa kuitenkaan aiheutua poliisille kohtuutonta lisätyötä, joten tätä mittavampiin selvitystoimiin ei tule kielen selvittämiseksi ryhtyä.

ETL 4 luvun 14 §:n 2 momentin mukaan muulle kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselle on ilmoitus, kutsu tai kirje lähetettävä mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hänen voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän. Yleensä tällaisena kielenä tulisi luultavasti kyseeseen lähinnä englanti, ellei kutsuttavan äidinkieli ole ennalta tiedossa.

Kutsun muotovaatimukset

Kutsussa tulee ilmoittaa tutkittavana oleva rikos ja kutsuttavan asema esitutkinnassa.

Jos tapaus on henkilölle entuudestaan tuttu, saattaa pelkkä rikosnimikkeen ja tekoajan ilmoittaminen riittää. Joissain tapauksissa saattaa kuitenkin olla aiheellista kuvata epäiltyä rikosta. Rikosta yksilöitäessä tulee kuitenkin varoa antamasta kutsuttavalle ennakkokäsityksiä siitä, mitä hänen halutaan kertoavan. Yksilöintitapa ei siis saa olla johdatteleva. Rikoksen yksilöinnissä ei saa myöskään antaa kutsuttavalle tietoja, joiden antaminen voisi vaarantaa rikoksen selvittämisen. Kutsussa annettavien tietojen osalta tulee myös noudattaa, mitä ETL 4 luvun 15 §:ssä on säädetty asianosaisjulkisuudesta esitutkinnassa.

Jos kutsuttavan asema esitutkinnassa on vielä epäselvä, voidaan hänen asemakseen kutsuun merkitä ”kuultava”. Jos henkilöstä on kuitenkin olemassa tutkittavassa asiassa heikkojakin rikosepäilyjä, tulee henkilön asemaksi kutsuun merkitä ”rikoksesta epäilty”, ja toimittaa kuulustelu rikoksesta epäillyn kuulusteluna.

2.2.2 Hyväksyttävä syy henkilön jättäessä kutsun noudattamatta

ETL 6 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaan kutsuttu voidaan noutaa esitutkintaan, jos hän jättää kutsun ilman hyväksyttävää syytä noudattamatta.

Säännöksessä mainittuna hyväksyttynä syynä voidaan pitää ensinnäkin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 28 §:n 1 momentin mukaista laillista estettä. Toisaalta hyväksyttävän syyn voi perustaa muukin kuin pelkkä laillinen este. Esitutkinnassa laillinen este olisi sillä, joka sairauden tai yleisen liikenteen keskeytymisen vuoksi on estynyt saapumasta esitutkintaan. Jotta este luokiteltaisiin lailliseksi esteeksi, tulee esteen olla sellainen, että kutsuttavalta ei voida kohtuudella edellyttää saapumista esitutkintaan.

Korkein oikeus on oikeusistuntoon saapumatta jättämiseen liittyen todennut, että sairauden voidaan katsoa olevan laillinen este lähinnä silloin, kun se on laadultaan tai vaikutuksiltaan sellainen, ettei henkilö voi terveydentilaansa vaarantamatta saapua oikeuden istuntoon tai olla läsnä siellä, ja että jos henkilö on sairautensa vuoksi välittömän sairaalahoidon tarpeessa, hänellä yleensä on laillinen este. Esimerkiksi yksityisellä lääkäriasemalla tehtyä pienhköä toimenpidettä ei ole pidetty tuomioistuimeen saapumisen estävänä laillisena esteenä, kun kyseessä ollut henkilö olisi voinut vaikeuksista siirtää toimenpidettä terveyttään vaarantamatta. Edellä lausuttua voidaan käyttää ohjenuorana myös esitutkinnassa laillista estettä arvioidessa, joskin esitutkinnassa voidaan tilanteen mukaan katsoa syy hyväksyttäväksi myös pienemmällä kynnyksellä.

Hyväksyttävän syyn olemassaolon arviointi edellyttää tapauskohtaista kokonaisuuskäsitelmää. Huomioon tulee ensinnäkin ottaa suhteellisuusperiaatteen mukaisesti se, kuinka paljon esitutkintatoimenpiteen siirtämisestä aiheutuu poliisille lisätyötä ja tutkinnallista haittaa suhteessa niihin haittoihin ja kustannuksiin, joita kutsutulle olisi aiheutunut esteen aiheuttaneen menon

siirtämisestä. Toisaalta huomioon tulee myös ottaa se, olisiko kutsutulla ollut mahdollisuus etukäteen järjestellä menojaan siten, ettei estettä olisi syntynyt. Syyn hyväksyttävyyttä tulee tarkastella kullakin kerralla erikseen. Pelkästään se, että kutsutulla on useamman kerran saman rikosasian yhteydessä ilmaantunut este, ei tarkoita sitä, etteikö syy voisi olla jokaisella kerralla hyväksyttävä.

2.3. Edellytykset noudettaessa rikoksesta epäilty kutsutta

Rikoksesta epäilty voidaan noutaa ilman kutsuakin, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

Edellytyksen siitä, että rikoksesta saattaa seurata vankeutta, tulee poikkeuksesta täytyä, jotta rikoksesta epäilty voitaisiin noutaa ilman kutsua. Tämän edellytyksen lisäksi tulee joko olla todennäköistä, ettei epäilty noudata kutsua tai olla syytä epäillä, että hän ryhtyy kutsun saatuaan vaikeuttamaan esitutkintaa.

2.3.1 Rikoksesta saattaa seurata vankeutta

Noudettaessa rikoksesta epäiltyä esitutkintaan kutsutta, tulee tutkittavana olla rikos, josta saattaa seurata vankeutta. Tällä tarkoitetaan yksinkertaisesti sitä, että tutkittavasta rikoksesta on ankarimpana rangaistuksena säädetty vankeutta. Tämän edellytyksen osalta ei siis tarvitse arvioida, tultaisinko kyseisestä rikoksesta oikeuskäytännön mukaan tuomitsemaan sakkoa vai vankeutta.

2.3.2 Todennäköistä, että jättää kutsun noudattamatta

Jotta voitaisiin katsoa olevan todennäköistä, että rikoksesta epäilty jättää kutsu noudattamatta, tulisi matemaattisesti ilmaistun todennäköisyyden noudattamatta jättämiselle olla yli 50 prosenttia. Todennäköisyyskynnys on kuitenkin helpompi hahmottaa ajattelemalla, että tulee olla todennäköisempää, että rikoksesta epäilty jättää kutsun noudattamatta, kuin että hän kutsua noudattaisi.

Kutsun noudattamatta jättämisen todennäköisyyttä arvioitaessa voidaan ottaa huomioon epäillyn aiempi toiminta. Jos epäillyn etsintäkuulutushistoriasta on havaittavissa, että epäilty on aiemminkin vältellyt esitutkintaa, on mitä luultavimmin todennäköistä, että epäilty nykyisinkin välttelisi esitutkintaa. Mikäli epäillyn aiemmasta esitutkinnan välttelemisestä on kuitenkin kulunut jo aikaa, on tarkoituksenmukaisempaa toimittaa epäillylle kutsu. Tällöin

tulee toki tarkkaan arvioida, onko tekijän syytä epäillä ryhtyvän vaikeuttamaan esitutkintaa, jos kutsu lähetetään.

Arvioinnissa voidaan ottaa huomioon myös poliisin tiedossa olevia muita henkilöön liittyviä seikkoja. Apulaisoikeusasiamies on katsonut olleen todennäköistä, että epäilty olisi jättänyt kutsun noudattamatta, kun epäilty on kuulunut eläinoikeusaktivisteihin, teko on liittynyt eläinoikeusaktivismiin, aktivistien teot ovat olleet hyvin suunniteltuja ja toteutettuja, ja aktivisteille on ollut tunnusomaista, että he ovat pyrkineet kaikin keinoin välttämään kiinnijäämistä.

Todennäköisyysarviointi on aina tapauskohtaista. Päätettäessä noudosta tämän erityisen edellytyksen perusteella, tulee noutomääräykseen kirjata riittävän tarkasti ne nimenomaiset seikat, jotka viittaavat siihen, että rikoksesta epäilty jättäisi kutsun todennäköisesti noudattamatta. Pelkkä toteamus siitä, että on todennäköistä, että epäilty jättää kutsun noudattamatta, ei täytä noutomääräykselle oikeuskäytännössä asetettuja vaatimuksia.

2.3.3 Syytä epäillä, että ryhtyy vaikeuttamaan esitutkintaa

”Syytä epäillä” -kynnys kutsutta noudon edellytyksissä on verrattavissa esitutinnan aloittamiskynnykseen. Sanallisesti kuvailemalla ”syytä epäillä” -kynnys ylittyy tämän edellytyksen osalta, kun asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tulokseen, että rikoksesta epäillyn on syytä epäillä kutsun saatuaan pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella kynnyksen voidaan tämän edellytyksen osalta katsoa täyttyvän, jos käsillä on sellaisia tosiseikkoja ja tietoja, jotka riittävät vakuuttamaan objektiivisen tarkkailijan siitä, että rikoksesta epäilty ryhtyisi kutsun saatuaan pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Kynnys ei siis ole merkittävä, mutta joitakin havaintoja, tosiseikkoja tai tietoja tulee olla sen tueksi, että epäilty ryhtyisi kutsun saatuaan vaikeuttamaan esitutkintaa.

Pakenemisvaara

Pakenemisvaaran arviointi on sidottu epäillyn henkilökohtaisiin olosuhteisiin ja muihin seikkoihin. Pakenemisvaaran voidaan luonnollisesti katsoa olevan olemassa, jos epäilty on tavattu pakenemasta, yrittänyt paeta, ilmaissut pakoaikeensa jotenkin, valmistellut pakoa tai piileskelee tuttavansa luona kotipaikkakunnallaan, naamioituu tunnistamattomaksi, käyttää valeasua taikka ilmoittaa tavattaessa väärät henkilötiedot tai muutoin pitää hallussaan väärä henkilötodistuksia.

Pakenemisvaaraa vähentävät esimerkiksi vakinainen asunto, työpaikka sekä hyvät perhesuhteet ja muut sosiaaliset sidonnaisuudet. Näiden

puuttuminen tai sijaitseminen ulkomailla sen sijaan lisäävät pakenemisvaaraa. Myös varallisuuden sijaitseminen ulkomailla lisää pakenemisvaaraa.

Pakenemisvaaraa lisääviksi tekijöiksi voidaan katsoa myös se, että epäilty on ilmoittamatta pois työpaikalta tai ei ole tavattavissa asunnostaan. Pakenemisvaaran voidaan myös katsoa olevan sitä suurempi, mitä törkeämmästä rikoksesta on kyse.

Jälkienpeittämis- eli sotkemisvaara

Myös sotkemisvaaran arvioinnissa huomiota tulee kiinnittää epäillyn henkilökohtaisiin olosuhteisiin ja muihin seikkoihin.

Esitutinnan vaikeuttaminen sotkemalla voi ilmetä esimerkiksi rikosjälkien, tekovälineen, rikokseen liittyvien asiakirjojen tai muiden esinetodisteiden sotkemisena, turmelemisena, hävittämisenä tai piilottamisena. Lisäksi todistelua voidaan sotkea vaikuttamalla asianomistajan, todistajan tai kanssariikollisen kertomuksiin esitutkinnassa. Toisten esitutkintaan osallisten kertomuksiin vaikuttaminen voi tapahtua esimerkiksi uhkailemalla, taivuttelemalla, manipuloimalla tai sopimalla yhdessä kuulustelussa kerrottavasta valheellisesta tapahtumainkulusta. Olennaista on, että epäillyn toiminnan tarkoituksena esitutkintaa sotkiessaan on haitata rikosasian tosiasioiden selvittämistä.

Sotkemisvaaran voidaan katsoa olevan sitä suurempi, mitä vakavammasta rikoksesta on kyse. Erityisen suuri sotkemisvaaran voidaan katsoa olevan kansainvälisessä huumausainerikollisuudessa sekä muussa väkivaltaiseksi profiloituneessa ammattirikollisuudessa.

Sotkemisvaaran voidaan myös katsoa olevan suurimmillaan esitutinnan alkuvaiheessa, kun todistelua ei ole vielä ehditty laajalti kerätä. Sotkemisvaaran merkitys vähenee sitä mukaa kuin rikosasiaan liittyvää todistusaineistoa saadaan kerättyä.

3. Liitännäiset pakkokeinot kuulusteluun noudettaessa

ETL 6 luvun 2 §:n 3 momentin mukaisesti, jos henkilöä noudetaan kuulusteluun, voidaan noudossa turvautua pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentin ja 4 §:n edellytysten täytyessä yleiseen kotietsintään henkilön löytämiseksi sekä paikanetsintään. Noudon katsotaan itsessään sisältävän kiinnioton.

3.1 Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi

3.1.1 Noudettavan hallinnassa olevassa kotirauhan suojaamassa paikassa

PKL 8 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan yleinen kotietsintä saadaan toimittaa esitutkintaan noudettavan löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa paikassa.

Edellytyksenä yleisellä kotietsinnällä henkilön löytämiseksi on siis ensinnäkin se, että henkilö on päätetty noutaa, ja toisaalta se, että etsinnän toimituspaikka on henkilön hallinnassa. Rakennuksen voidaan katsoa olevan henkilön hallinnassa ainakin, kun hän ei ole luovuttanut sen yksinomaista hallintaa tai yksinomaista käyttöoikeutta vuokra- tai muunkaan sopimuksen perusteella kellekään. Yhteisomistajien taikka yhteisen vuokra- ja käyttöoikeuden haltijoiden katsotaan kotietsintäsäännöksessä tarkoitettussa mielessä kunkin olevan koko rakennuksen haltija, elleivät he ole sopineet rakennuksen eri osien jakamisesta kunkin yksinomaiseen hallintaan. Esimerkiksi se, että rakennuksen tai paikan avain on luovutettu henkilölle siinä tarkoituksessa, että henkilö voisi käydä noutamassa paikasta postit omistajan ollessa poissa, ei tee henkilöstä paikan haltijaa.

3.1.2 Jonkun muun kuin noudettavan hallinnassa olevassa kotirauhan suojaamassa paikassa

PKL 8 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan yleinen kotietsintä saadaan toimittaa muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä. Kynnys etsintään on toisen hallinnassa olevan paikan osalta asetettu kohtalaisen korkeaksi, sillä oikeudenrajoitus kohdistuu noudettavan sijaan ulkopuoliseen henkilöön.

Jotta henkilön voitaisiin erittäin pätevin perustein olettaa olevan asunnossa, tulee tiedossa olla konkreettisia tai muita hyvin luotettavia tietoja siitä, että henkilö todella on kyseisessä asunnossa. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi silminnäkijähavainnot henkilöstä kyseisessä asunnossa.

Myös esimerkiksi henkilön ajoneuvon sijainti omakotitalon pihalla voi antaa erittäin pätevän perusteen olettaa henkilön olevan asunnossa. Mikäli henkilön ajoneuvo on kuitenkin sellaisen rakennuksen pihassa, jossa sijaitsee useita asuntoja, tarvitaan ajoneuvohavainnon lisäksi muita havaintoja tai tietoja, joiden perusteella henkilön voitaisiin erittäin pätevin perustein olettaa olevan jossakin tietyssä asunnossa.

Etsintään ryhtyessä ei sinänsä välttämättä tarvita yhtä sellaista seikkaa, jonka perusteella henkilön voitaisiin erittäin pätevin perustein olettaa olevan asunnossa. Riittävää on myös se, että tiedossa on useampi henkilön

olinpaikkaan liittyvä tieto tai seikka, ja nämä tiedot tai seikat yhdessä antavat erittäin pätevän perusteen olettaa henkilön olevan tietyssä asunnossa.

3.2 Paikanetsintä

Paikanetsinnällä tarkoitetaan PKL 8 luvun 1 §:n 4 momentin mukaan etsintää, joka toimitetaan muussa kuin yleisen kotietsinnän tai erityisen kotietsinnän kvalifioivassa paikassa, vaikka siihen ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy siihen on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, taikka jonka kohteena on kulkuneuvo.

Paikanetsinnän piiriin kuuluvat ensinnäkin tilat, joihin on yleinen pääsy, kuten myymälät, virastot, kahvilat ja ravintolat. Paikanetsinnän piiriin kuuluvat niin ikään tilat, joihin ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, mutta jotka eivät kuitenkaan kuulu kotirauhan suojan piiriin. Tällaisia tiloja ovat muun muassa vain henkilökunnan käyttöön tarkoitetut liiketilojen huoneet, etsinnän toimittamisajankohtana suljettuna oleva virastorakennus sekä teollisuuslaitoksen aidattu piha-alue. Kotirauhan suojan piiriin kuuluvan rakennuksen yhteydessä tai pihapiirissä olevat varastorakennukset nauttivat kuitenkin kotirauhan suojaa, ja niihin kohdistuva etsintä tulee toimittaa yleisenä kotietsintänä henkilön löytämiseksi.

PKL 8 luvun 4 §:n mukaan paikanetsintä saadaan toimittaa 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön eli esimerkiksi noudettavaksi määrätyn henkilön löytämiseksi. Paikanetsinnän toteuttamiseksi tulee myös voida olettaa henkilön löytyvän etsinnän toimittamispaikasta. ”Voida olettaa” -kynnys vastaa todennäköisyysvaatimuksiltaan ”syytä epäillä” -kynnystä.

4. Oikeusperiaatteisiin liittyvä punninta noudossa ja liitännäisissä pakkokeinoissa

Pelkästään laissa säädettyjen edellytysten täytyminen ei sinänsä riitä noudon sekä siihen liittyvien pakkokeinojen toteuttamiseen. Jotta nouto sekä siihen mahdollisesti liittyvä pakkokeino voitaisiin toteuttaa, tulee noudon sekä pakkokeinojen edellytysten olla myös yleisten esitutkinta- ja pakkokeinoperiaatteiden mukaisia. Myös noudossa ja siihen liittyvissä pakkokeinoissa käytettyjen menettelytapojen tulee täyttää yleisten esitutkinta- ja pakkokeinoperiaatteiden vaatimukset.

Yleisiä esitutkinta- ja pakkokeinoperiaatteita ovat suhteellisuusperiaate, vähemmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate. Näistä periaatteista hienotunteisuusperiaate on periaatteena sellainen, joka liittyy lähinnä noudon ja pakkokeinon toteuttamistapaan sekä niihin liittyvään menettelyyn, kun taas suhteellisuusperiaate ja hienotunteisuusperiaate vaikuttavat myös noudosta ja pakkokeinosta päättämiseen. Hienotunteisuusperiaatetta käsitellään noutomenettelyn yhteydessä luvussa 5.6.

4.1 Suhteellisuusperiaate

Suhteellisuusperiaatteen tavoitteena on yhtäältä tarkoituksenmukaistaa viranomaisvarojen kohdentamista, ja toisaalta rajata esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeuksiin puuttumista asian laadun perusteella. Suhteellisuusperiaatteella on läheinen yhteys vähimmän haitan periaatteeseen, sillä molempien periaatteiden tarkoituksena on mahdollisimman vähäinen puuttuminen henkilön oikeuksiin.

Esitutkintalain mukaisissa toimenpiteissä eli esimerkiksi noudossa, tulee ottaa huomioon esitutkintalain 4 luvun 4 §:n mukainen suhteellisuusperiaate, jonka mukaan esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden. Säännöksessä mainitulla selvittävällä rikoksella ja sen selvittämistarpeella viitataan lähinnä rikoksen vakavuuteen, ja siitä johdannaiseen rikoksen selvittämistäressiin.

Pakkokeinojen käytössä tulee huomioida pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukainen suhteellisuusperiaate, jonka mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Tuntuva yksilön oikeuksiin puuttumista voidaan pitää lähtökohtaisesti sitä perustellumpana, mitä vakavammasta rikoksesta on kyse. Esitutkintatoimenpide tai pakkokeino on myös sitä matalammalla kynnyksellä suhteellisuusperiaatteen mukainen, mitä matalampi todennäköisyyskynnys toimenpiteen tai pakkokeinon edellytyksissä on lainsäädännössä omaksuttu.

Pohdittaessa, onko toimenpide tai pakkokeino suhteellinen sillä tavoiteltavaan lopputulokseen nähden, tulee suhteellisuuskyynnystä siis osaltaan hahmottaa sen kautta, kuinka vakavasta rikoksesta on kyse, ja kuinka tiukat todennäköisyysedellytykset toimenpiteen toteuttamiselle on lain tasolla asetettu. Toimenpiteen tai pakkokeinon suhteellisuuteen vaikuttavat rikoksen vakavuuden ohella myös asian laatu sekä asian tai rikoksella aiheutetun vahingon laajuus. Toimenpidettä ja pakkokeinoja tulee myös arvioida suhteessa tavoiteltuun tarkoitukseen sekä siihen, kuinka oleellinen tietty toimenpide tai pakkokeino on rikoksen selvittämisen kannalta. Noudon osalta suhteellisuusarviossa tulee erityisesti huomioida esitutkintalain suhteellisuusperiaatteen mukaisesti henkilön ikä ja terveys sekä muut häneen liittyvät seikat.

Se, onko esitutkintatoimenpide tai pakkokeino sekä siihen liittyvä menettelytapa suhteellisuusperiaatteen mukainen, tulee ratkaista kunkin esitutkintatoimenpiteen ja pakkokeinon osalta erikseen. Esitutkintatoimenpiteen ja

pakkokeinon tulee täyttää suhteellisuusperiaatteen vaatimukset kaikilta osin kaikissa sen vaiheissa.

4.2 Vähimmän haitan periaate

ETL 4 luvun 5 §:n mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Esitutkintatoimenpiteellä ei saa myöskään aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Vastaavan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

Vahingon tai haitan aiheutuminen yksilölle ei ole poissuljettua, mikäli esitutkintatoimenpiteen tai pakkokeinon tarkoitukseen pääsemiseksi vahingon tai haitan aiheutuminen on välttämätöntä. Vahingon tai haitan aiheutuminen on kuitenkin rajattava niin vähäiseksi kuin mahdollista. Esitutkintatoimenpidettä tai pakkokeinoja ei saa käyttää rankaisunomaisena keinona, vaan sen toteuttamisen tulee tosiasiallisesti tapahtua laissa määriteltyä tarkoitusta varten.

Vähäisissä rikoksissa, joissa esimerkiksi kuulustelu ei vaadi erityistä etukäiteistä perehtymistä rikosasiaan, voitaisiin turvautua noudon sijaan kirjamaan henkilölle etsintäkuulutus, jonka mukaan partion tulisi pyrkiä henkilön tavatessaan ja työtilanteen salliessa kuulemaan henkilö paikalla. Etsintäkuulutukseen voidaan toissijaisena toimenpiteenä kirjata olinpaikkailmoituksen tekeminen asiaa hoitavalle tutkijalle ja henkilön kutsuminen todisteellisesti esitutkintaan. Todistajana suulliselle kutsulle voi toimia partion toinen jäsen.

5. Menettelysäännökset

5.1 Noudosta ja liitännäisistä pakkokeinoista päättäminen

ETL 6 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan noudosta päättää tutkinnanjohtaja. Vaikka nouto itsessään sisältää myös kiinniottopäätöksen, voi päätöksen tehdä myös ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli tutkinnanjohtajana, sillä usein rikosasiat, joissa ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli toimii tutkinnanjohtajana, ovat yksinkertaisia ja rutiiniluonteisia, jolloin noutoon liittyvä kiinniotto rajautuisi yleensä epäillynkin osalta enintään 12 tuntiin. Mikäli epäillyn kiinniotto kuitenkin jatkuu yli 12 tunnin tapauksessa, jossa noudosta on päättänyt ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli tutkinnanjohtajana, tulee hänen siirtää kiinnioton jatkamiseen liittyvä kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen ratkaistavaksi.

PKL 8 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Mikäli

tutkinnanjohtajana toimii siis ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli, ja jo ennalta tiedetään, että noudossa tullaan turvautumaan yleiseen kotietsintään henkilön löytämiseksi tai paikanetsintään, on tarkoituksenmukaista siirtää noudon toteuttamista koskeva päätös pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vastuulle, sillä pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi joka tapauksessa noudon yhteydessä toteutettavista etsinnöistä.

Noutoon liittyvissä etsinnöissä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulee ehdottomasti olla päättänyt etsinnän suorittamisesta ennen etsinnän aloittamista. Noutoon liittyvä etsintä saadaan toteuttaa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä ainoastaan silloin, kun etsinnän toimittaminen on välttämätöntä asian kiireellisyyden vuoksi. Etsinnän toimittaminen kiireellisesti saattaisi olla aiheellista esimerkiksi tilanteessa, jossa noudettavan osalta on olemassa sotkemisvaara, ja vaikuttaisi siltä, että noudettava henkilö tuhoaa todistusaineistoa tilassa, johon etsintä olisi tarkoitus toimittaa.

5.2 Menettely noudossa esitutkintaan

ETL 6 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan noudosta on annettava noudettavaksi määrätyle kirjallinen määräys. Jos määräystä ei asian kiireellisyyden vuoksi ole kirjallisena, määräys ja sen perusteena olevat seikat on kerrottava noudettavalle kiinniottamisen yhteydessä. Noutomääräys laaditaan Patja-järjestelmän NOM-lomakkeella.

Määräys tulee noudettavan oikeusturvan vuoksi antaa nimenomaan noudettavaksi määrätyle, ja vaikkei hän määräystä kirjallisena erikseen pyytäisi. Kiireellisissä tapauksissa noutomääräyksen sisältävä asiakirja on annettava noudettavaksi määrätyle jälkikäteen.

Noutomääräykseen on aina sisällytettävä ne perusteet, joilla noutopäätös on tehty. Esitutkintaan kutsuttua noudettaessa noutomääräyksessä tulee mainita, että henkilö on ilman hyväksyttävää syytä jättänyt kutsun esitutkintaan noudattamatta. Noudettaessa rikoksesta epäiltyä kutsutta, tulee päätöksessä ensinnäkin mainita, että kyseessä on rikos, josta saattaa seurata vankeutta ja toisaalta perustelut joko sille, miksi on todennäköistä, ettei epäilty noudata kutsua, tai miksi on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyisi pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Mikäli perustelut molemmille jälkimmäisille edellytyksille ovat olemassa, tulee noutomääräykseen noutopäätöksen tehneen virkamiehen oikeusturvan vuoksi kirjata perustelut molemmille edellytyksille.

5.3 Menettely yleisessä kotietsinnässä henkilön löytämiseksi sekä paikanetsinnässä

Paikanetsinnässä noudatetaan PKL 8 luvun 14 §:n mukaan soveltuvilta osin yleisen kotietsinnän läsnäoloon, menettelyyn, etsintäpäätökseen sekä pöytäkirjaan liittyviä säännöksiä, jotka tässä käydään läpi.

5.3.1 Läsnäolo kotietsinnässä

PKL 8 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan kotietsinnässä tulee mahdollisuuksien mukaan olla paikalla etsinnän toimittajan nimeämä todistaja.

Poliisin tulisi siis etukäteen kohtuullisin toimenpitein pyrkiä siihen, että etsintää olisi todistamassa poliisimies. Etsintää todistavan poliisimiehen tulee pidättäytyä itse osallistumasta etsinnän toimitukseen.

PKL 8 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevälle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitse varata, jos se viivyttäisi toimitusta merkittävästi.

Tilaisuutta ei luonnollisesti voida varata etsinnän avulla noudettavalle henkilölle itselleen. Tilaisuus voidaan kuitenkin pyrkiä varaamaan muulle henkilölle, jos etsintä kohdistuu paikkaan, jonka omistaa, tai jonka haltija on kokonaan tai osin joku muu kuin etsittävä henkilö. Mikäli tilaisuus muulle henkilölle pyritään varaamaan, tulee noutoa ja etsintää suorittavien poliisimiesten toimia siten, ettei etsittävä henkilö pääse etsittävästä kohteesta pakenemaan odotettaessa tämän muun henkilön saapumista paikalle. Jos kyseessä on kuitenkin pinta-alaltaan laaja rakennus, joka sisältää useita uloskäyntejä, saattavat pakenemisen estämiseen liittyvät toimenpiteet muodostua poliisin kannalta kohtuuttomiksi. Tällöin tilaisuutta ei tarvitse varata, sillä tilaisuuden varaamisesta aiheutuva viivästyys vaarantaisi etsinnän tarkoituksen.

PKL 8 luvun 5 §:n momentin mukaan, jollei kukaan paikassa asuvista, työskentelevistä tai muuten luvallisesti oleskelevistä eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, kotietsinnästä sekä 6 §:n mukaisesta oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen jäljennös, 18 §:n mukaisesta oikeudesta saattaa kotietsintä tuomioistuimen tutkittavaksi ja 19 §:n mukaisesta oikeudesta saada pöytäkirjan jäljennös on viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona etsintä on toimitettu. Ilmoitusvelvollisuus on ehdoton, eikä sitä voi jättää täyttämättä.

PKL 8 luvun 5 §:n 3 momentin mukaan etsinnän toimittaja saa käyttää kotietsinnässä apunaan asianomistajaa, hänen asiamiestään, asiantuntijaa tai muuta henkilöä, joka voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja. Etsinnän toimittajan on kuitenkin valvottava, ettei kyseinen

henkilö saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä.

Mikäli jollakulla olisi etsinnän aikana välttämättömiä tietoja noudettavan henkilön sijainnista etsinnän toimittamispaikassa, voidaan tällaista henkilöä käyttää kotietsinnässä tai paikanetsinnässä apuna. Ulkopuolisen henkilön ottaminen etsinnälle mukaan on kuitenkin viimesijainen keino, eikä siihen tule turvautua, mikäli selvitys esimerkiksi noudettavan piilosta etsinnän toimittamispaikassa on saatavissa ulkopuoliselta muutoinkin kuin ottamalla tämä etsinnälle mukaan.

5.3.2 Menettely kotietsinnässä

PKL 8 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan kotietsintää aloitettaessa on paikalla olevalle 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulle henkilölle kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Jos kirjallista etsintäpäätöstä ei vielä ole, hänelle on ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös. Lisäksi hänelle on ilmoitettava 18 §:n mukaisesta oikeudesta saattaa kotietsintä tuomioistuimen tutkittavaksi ja 19 §:n mukaisesta oikeudesta saada pöytäkirjan jäljennös.

2 momentin mukaan kotietsinnässä on noudatettava etsintäpäätöksen määräyksiä. Etsintä on toimitettava niin, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä. Etsinnän kohteena oleva tila saadaan tarvittaessa avata voimakeinoja käyttäen. Avattu tila on etsinnän päätyttyä suljettava sopivalla tavalla.

Etsintäpäätöksen määräysten ohella yleisessä kotietsinnässä ja paikanetsinnässä henkilön löytämiseksi korostuu etsinnän tarkoitus. Henkilön löytämiseksi toteutettavassa paikkaan kohdistuvassa etsinnässä ei ole sallittua avata laatikoita tai muita säilytystiloja, mikäli henkilön ei voida niissä olettaa olevan. Mikäli kuitenkin esimerkiksi komero tai muu säilytystila olisi sellainen, johon henkilön olisi mahdollista piiloutua, voidaan säilytystila avata. Tällöinkään ei kuitenkaan saada tarkastella säilytystilassa olevia tavaroita, ellei kyseessä ole samalla PKL 8 luvun 2§:n mukainen yleinen kotietsintä tai 4 §:n mukainen paikanetsintä esineen löytämiseksi. Erityisesti tulee välttää etsinnän toimittamista siten, että etsinnän kohteeksi olisi syytä olettaa joutuvan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa, sillä tällöin etsinnän tulisi muuttua erityiseksi kotietsinnäksi, josta päättää PKL 8 luvun 15 §:n mukaan yleinen tuomioistuin ja ainoastaan kiireellisessä tilanteessa pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Jottei etsinnällä aiheutettaisi vahinkoa tai haittaa sivullisille, tulee etsintäkohteeseen liittyvät osoitetiedot tarkistaa ennen etsinnän suorittamista.

PKL 8 luvun 6 §:n 4 momentin mukaan kotietsintää ei saa ilman erityistä syytä toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Säännöksessä mainittu erityinen syy voi liittyä lähinnä etsinnän kiireellisyyteen. Noutaessa rikoksesta

epäiltyä kutsutta, voi etsintä olla kiireellinen pako- tai sotkemisvaaran perusteella. Erityisen syyn olemassaoloon liittyvä arviointi on kuitenkin tapauskohtaista, ja vaatii kokonaisvaltaista harkintaa. Harkinnassa on otettava huomioon myös muille kuin noudettavalle aiheutuva vahinko tai haitta.

5.4 Kotietsintäpäätös ja päätös paikanetsinnästä

PKL 8 luvun 16 §:n 1 momentin mukaan kotietsintäpäätöksessä on mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä: 1) etsinnän kohteena olevat tilat; 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa; 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset.

Ennen kotietsintäpäätöksen tekemistä tulee huolellisesti harkita, täyttyvätkö etsinnän edellytykset, ja mikäli täyttyvät, tulee perusteet etsinnän edellytysten täyttymiselle kirjata päätökseen huolellisesti ja riittävän seikkaperäisesti.

Kotietsintäpäätös tulee lähtökohtaisesti kirjata ennen etsinnän toimittamista, mutta se voidaan 2 momentin mukaan asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä kirjata myös etsinnän toimittamisen jälkeen. Etsintäpäätös tulee kuitenkin kaikissa tapauksissa kirjata.

Etsintäpäätös kirjataan Patja-järjestelmässä. Kotietsintäpäätös kirjataan KEM-lomakkeelle ja päätös paikanetsinnästä kirjataan PAP-lomakkeelle.

5.5 Kotietsintäpöytäkirja sekä pöytäkirja paikanetsinnästä

PKL 8 luvun 19 §:n mukaan etsinnän toimittajan on ilman aiheetonta viivytystä laadittava kotietsinnästä pöytäkirja, jossa selostetaan etsintämenettely riittävällä tarkkuudella. Pöytäkirjasta on pyynnöstä annettava jäljennös sille, jonka luona etsintä on toimitettu. Tarvittaessa jäljennös on toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Etsintäpöytäkirja laaditaan siis niin pian kuin mahdollista sen jälkeen, kun etsintätoimenpiteet sekä etsintään liittyvät mahdolliset jälkitoimet on saatu suoritettua. Pöytäkirja annetaan säännöksessä mainituille henkilöille pyydetäessä.

Pöytäkirjat laaditaan Patja-järjestelmässä. Kotietsintäpöytäkirja laaditaan KEY-lomakkeelle ja pöytäkirja paikanetsinnästä laaditaan PAI-lomakkeelle.

5.6 Oikeusperiaatteet noutoa ja etsintää toteutettaessa

Noudon ja sen yhteydessä toteutettavan etsinnän menettelytapojen tulee täyttää suhteellisuusperiaatteen, vähimmän haitan periaatteen sekä

hienotunteisuusperiaatteen vaatimukset. Suhteellisuusperiaatetta ja vähemmän haitan periaatetta käsiteltiin jo aiemmin tässä ohjeessa luvussa 4.

5.6.1 Hienotunteisuusperiaate

ETL 4 luvun 6 §:n mukaan esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti. PKL 1 luvun 4 §:n mukaan pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti.

Esitutkintatoimenpiteet tulee suorittaa mahdollisimman pitkälle niin, ettei henkilö toimenpiteiden perusteella leimaudu epäilyksenalaiseksi. Lisäksi huomioon tulee ottaa henkilön ikä ja terveydelliset seikat, häveliäisyysnäkökohdat sekä esimerkiksi toiminnan tahdikkaus, kun kyseessä on arkaluonteinen tai asianomistajaan voimakkaasti vaikuttanut rikos.

Lisäksi esitutkintatoimenpiteitä suorittaessa tulee ottaa huomioon lasten kohtelua esitutkinnassa käsittelevä ETL 4 luvun 7 §, jonka mukaan alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Rikosylitarkastaja

Markus Laine

Nuorempi konstaapeli

Kalle Ahvenjärvi

Automaattisesti päivittyvä allekirjoitusfraasi. Älä poista tätä kenttää, jos allekirjoitat asiakirjan sähköisesti.

Liitteet

Ahvenjärvi, K. 2021: Nouto esitutkintaan sekä liitännäiset pakkokeinot – Katsaus edellytyksiin ja menettelytapoihin voimassa olevassa oikeudessa

Jakelu

Lounais-Suomen poliisilaitos

Tiedoksi

-